

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	18/2	2024	415-451
----------------------------	------	------	---------

HİTİT DEVLET TEŞKİLATI'NDA ŞARAP BÜYÜĞÜ/GAL GEŞTİN

Tolga PELVANOĞLU*

Makale Bilgisi

Başvuru: 31 Temmuz 2024

Kabul: 11 Ekim 2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: July 31 2024

Accepted: Oct 11 2024

Öz

Hitit Devlet arşivinin verdiği bilgilere göre, GAL GEŞTİN ünvanını taşıyan bir kişi Hitit Devlet Teşkilatı içerisinde, üst düzey bir görevlidir. Yazılı belgeler incelendiğinde, bu ünvanı zaman zaman hanedan içinden bazı kişilerin de taşıdığı anlaşılır. Ünvan sahibinin Hitit çiviyazılı belgelerde, büyük anlamına gelen "GAL" ideogramı ve şarap anlamına gelen "GEŞTİN" ideogramının birleşmesiyle, yani GAL (LÜ/LÜ.MEŞ) GEŞTİN, GAL ŞA GEŞTİN, GAL GEŞTİN yazılışları ile yazılı belgelerde yerini alır ve söz konusu ünvan, bir sumerogram olup "Şarap Büyüğü" anlamına gelir. Hitit çiviyazılı metinlerin dışında GAL GEŞTİN ünvanı Anadolu Hiyeroglifli belgelerde de görülür. İlgili dökümanlar incelendiğinde, Anadolu Hiyeroglifli belgelerde genellikle "büyük" anlamına gelen MAGNUS (L. 363) ve "şarap" anlamına gelen VITIS (L.160) işaretlerinin birleşimiyle MAGNUS.VITIS yazımıyla belgelendiği anlaşılır. Bazı istisnai durumlarda ise, bahsedilen iki işaretin arasına gelen BONUS (L.370) işaretinin yer aldığı yazım şekilleri de görülür. Hitit belgelerinin yanı sıra bu ünvan farklı bir yazım ile Asurca belgelerde de yerini alır. Kültepe belgelerinde GAL/rabī karānim yazımıyla belgelenir Çalışmada GAL GEŞTİN ünvanını taşıyan kişinin görevleri, devlet içindeki konumu ve icraatı ele alınacaktır.

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Ana Bilim Dalı, e-posta: tlgpelvanoglu@gmail.com. ORC-ID: 0000-0001-7436-6687

Anahtar Kelimeler: Devlet, Yazılı Belgeler, Hitit Devleti, Hitit Devlet Teşkilatı, GAL GEŠTIN/Şarap Büyüğü

Abstract

Chief of Wine in the Hittite State Organization

According to the information provided by the Hittite State Archive, a person with the title GAL GEŠTIN is a high-level official within the Hittite State Organization. When written documents are examined, it is understood that some people from the dynasty also carried this title from time to time. The title holder is documented in the Hittite cuneiform documents with the combination of the ideogram "GAL" meaning big and the ideogram "GEŠTIN" meaning wine, namely GAL (LÚ/LÚ.MEŠ) GEŠTIN, GAL ŠA GEŠTIN, GAL GEŠTIN, and the title in question is a Sumerogram and means "Great of Wine". Apart from Hittite cuneiform documents, the title GAL GEŠTIN is also documented in Anatolian Hieroglyphs. When the relevant documents are examined, it is understood that in Anatolian Hieroglyphic documents, it is generally documented with the writing MAGNUS.VITIS, with the combination of the signs MAGNUS (L. 363), meaning "big", and VITIS (L. 160), meaning "wine". In some exceptional cases, writing forms containing the BONUS (L. 370) sign between the two mentioned signs are also seen. In addition to Hittite documents, this title also appears in Old Assyrian documents with a different spelling. It is documented with the spelling GAL/rabī karānim in Kültepe documents. In the study, the duties, position and actions of the person bearing the title GAL GEŠTIN will be discussed.

Key Words: State, Written Documents, Hittite State, Hittite State Organization, GAL GEŠTIN/Great of Wine

Giriş

Yaklaşık olarak MÖ 1670-1177 yılları arasında Ön Asya Coğrafyası'nda varlığını sürdürmüş olan ve dönemin büyük güçleri arasında yer alan Hitit Devleti'nin idari teşkilatı içerisinde birçok makam bulunur¹.

¹ Söz konusu çalışma, Doç. Dr. Meltem Doğan-Alparslan danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda yapılan "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler" başlıklı doktora çalışmasının ürünüdür. Ayrıca söz konusu çalışma 13-19 Aralık 2021/13-19 December 2021 tarihleri arasında düzenlenmiş olan XI. International Congress of Hittitology/XI. Uluslararası Hititoloji Kongresi'nde sunulmuştur. İlgili çalışma, Machteld Johanna Melink 2020 (ARIT 2020) bursu çerçevesinde Almanya'nın Mainz kentinde bulunan Akademie der

İlgili makamlardan biri de GAL GEŠTIN'dir². Hitit Devlet arşivinin verdiği bilgilere göre GAL GEŠTIN ünvanının sahibi olan bir kişi üst düzey görevlidir. Yazılı belgeler incelendiğinde bu pozisyonda zaman zaman hanedan üyelerinin de görev yaptığı tespit edilir. GAL GEŠTIN ünvanına sahip bir görevlinin yetki sahasının neler olduğu, bu makamda görev yapan hanedan üyelerinin devlet içindeki konumu ve devletin değişen yapısına göre

Wissenschaften und der Literatur Mainz'da yer alan kelime arşivinde yapılan araştırma sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bana bu kurumlarda çalışma fırsatı sunan Prof. Dr. Daniel Schwemer'e, Prof. Dr. Gerfrid Müller'e ve Dr. Charles Steitler'e ve söz konusu doktora çalışmasını destekleyen ARIT kurumuna teşekkürlerimi sunarım.

- ² Hitit Devlet Teşkilatı'nda belgelenen üst düzey görevlilerin bulunduğu makamlar şöyledir: GAL MEŠEDI/Saray Muhafızlarının Baş, *tuh(u)kanti-/Velihaht Prens, Secundo Genitur, EN/Bey, EN KUR-TI/Ülkenin Beyi, UGULA.KALAM.MA/Ülkenin Beyi, ŠAKIN MĀTI/Yerleşimin Beyi, GAL SAGI/Sakilerin Baş, GAL DUMU.MEŠ.É.GAL/Saray Oğlanlarının Baş, uriyanni-/Askeri Bir Makam, GAL KUŠ7/Arabalı Savaşçıların Baş, GAL UKU.UŠ/Saraya Bağlı Askerlerin Baş, GAL KARTAPPI/Savaş Arabası Sürücülerinin Baş, GAL DUB.SAR.(GIŠ)/(Tahta) Tablet Kâtiplerinin Baş, GAL SANGA/Rahiplerin Baş, LÚ^Uantuwašalli-, GAL SIPA-GAL NA.GAD/Çobanların Baş, LÚ^USAG/Saray Görevlisi, UGULA NIMGIR.ÉRIN.MEŠ/Ordu Müfettişlerinin Baş. Konu hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz. Esmâ Reyhan, *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim*, (Ankara: Bilgin Kültür ve Sanat); Tayfun Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, (Berlin/Boston: Walter de Gruyter); Tolga Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prenslar", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2024). Ayrıca ilgili görevlilerden LÚ^USAG'ın görevleri ve konumu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Starke, bu grubun Hitit prenslerinin ve beylerine bağlı bir grup olduğunu kabul eder. Hawkins, bu görüşe karşın LÚ^USAG görevlilerinin elit bir zümreye ait olmadığını bilakis hadımlardan seçilen bir grup olduğunu düşünür. Mora, Bilgin ve Peker bu görevlilerin hanedan üyesi olmayıp hadım olmayan, krala sadakat ile bağlı görevliler olduğunu belirtir. Ayrıca, Peker LÚ^USAG makamının Mezopotamya temelli olduğunu fakat bu görevlilerin hadım olmayıp kâtiplik gibi farklı meslekleri de icra ettiğinin altını çizer. Frank Starke, "Zur Regierung den Hethitischen Staates", *ZABR* 2, (1996): 140-182; David Hawkins, "Eunuchs among the Hittites," ed. S. Parpola and R. M. Whiting, *Sex and Gender in the Ancient Near East, Proceedings of the 47th Rencontre Assyriologique Internationale, Helsinki, July 2 6 2001*, (Helsinki: 2002), 217-233; Cleila Mora, "Seals and Sealings of Karkamiš, Part III: The Evidence from the Nişantepe- Archives, the Digraphic Seals and the Title EUNUCHUS₂", (ed. Itamar Singer), *Ipamati kistamati pari tumatimis.: Luwian and Hittite Studies presented to J. David Hawkins on the occasion of his 70th birthday, Institute of Archaeology*, (Tel-Aviv: 2010), 170-181; Cleila Mora, "The LÚ^UMEŠ SAG at the Hittite Court", ed. M.G.Biga, J.M. Cordoba, C. del Cerro, E. Torres, *Homenaje a Mario Liverani, fundader de una ciencia nueva (II)/ Omaggio a Mario Liverani, fondatore di una nuova Scienza (II), ISIMU 13*, (Madrid: 2011), 15-24; Tayfun Bilgin, "The LÚ^U.MEŠ SAG and their Rise to Prominence", ed. Ronald Kim-Jana Mýnárová, Peter Pávuk, *Hrozny and Hittite the First Hundred Years*. (Leiden-Boston: 2019), 435-454; Hasan Peker, "Philological Remarks on the Sealings from Empire Period of Karkamish", *Administrative Practices and Political Control in Anatolian and Syro-Anatolian Polities in the 2nd and 1st Millenium BCE, Studia Asiana 13*, (2023): 127-159.*

GAL GEŠTIN makamının devlet içindeki konumu ele alınacaktır. Tüm bu hususları incelemeyen önce bu makamın yazılı belgelerde nasıl kayda geçtiğinin üzerinde durulması gerekir.

Hitit çivi yazılı belgelerde, büyük ve baş anlamlarına gelen "GAL" ideogramı ve şarap anlamına gelen "GEŠTIN" ideogramının birleşmesiyle oluşur ve GAL GEŠTIN olarak belgelenir. Ayrıca ilgili makam Hitit çivi yazılı belgelerde, GAL ^(LÚ.MEŠ)GEŠTIN, GAL ŠA GEŠTIN varyantları ile de belgelenmiştir³. GAL GEŠTIN ünvanı, bir sumerogram olup dilimize "Şarap Büyüğü" olarak çevrilir⁴. Hitit çivi yazılı belgelerin dışında GAL GEŠTIN ünvanı Anadolu Hiyeroglifli dökümanlarda da yerini alır. Anadolu Hiyeroglifli belgelerde genellikle "büyük" anlamına gelen MAGNUS (L. 363)⁵ ve "şarap" anlamına gelen VITIS (L.160)⁶ işaretlerinin birleşimiyle oluşur ve MAGNUS.VITIS olarak yazılı belgelerde yerini alır. İlgili makamın yer aldığı bazı belgelerde, bahsedilen iki işaretin arasına yerleştirilen BONUS₂ (L. 370)⁷ ile de yazıldığı görülür⁸. Ayrıca, VITIS (L. 160) işaretinin bir başka varyantı ise L. 157.1'dir⁹. Söz konusu bu işaret, SBo II 58'de I. Arnuwanda zamanında GAL GEŠTIN olarak görev yapan Halpa-ziti'nin mühür baskısında yer alır¹⁰. GAL GEŠTIN makamı hakkında bir diğer belge ise Eskiyyapar'dan gelir¹¹.

³ Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 117, dpn. 81.

⁴ HZL: 214, no: 242.

⁵ Emmanuel Laroche, *Les Hiéroglyphes Hittite*, (Paris: Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique),190; Annick Payne, *Hieroglyphic Luwian* (Wiesbaden: Harrossowitz Verlag), 186.

⁶ Laroche, *Les Hiéroglyphes Hittites*, 85; Payne, *Hieroglyphic Luwian*, 173.

⁷ Laroche, *Les Hiéroglyphes Hittites*, 196; Payne, *Hieroglyphic Luwian*, 186.

⁸ Belkıs Dinçol, "Der Titel GAL GEŠTIN auf den hethitischen Hieroglyphensiegeln", *Altorientalische Forschungen (AoF)* 25, 1998: 163–167.

⁹ Laroche, *Les Hiéroglyphes Hittites*, 85; Payne, *Hieroglyphic Luwian*, 173.

¹⁰ Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 117.

¹¹ Eskiyyapar Höyük'teki A yapısında Eski Hitit Dönemi'nin son safhası ve İmparatorluk Dönemi'nin ilk safhasına tarihlendirilen bir damga mühür baskısı bulunur. İlgili belge Mark Weeden tarafından yayına hazırlanmaktadır. Belge, Boğazköy-Eskiyyapar arasındaki kurumsal-idari bağlantının varlığını ve Eskiyyapar'ın Boğazköy'e olan bağına gösterir. Söz konusu belge sayılan sebeplere ilaveten, depolama ile ilgili olarak yakın şehirlerin arasında kurumsal bağlayıcılığın bir kanıtı olarak yorumlanır. Öznur Otlı, "MÖ. 2. Binde Eskiyyapar'ın Orta-Kuzey Anadolu Arkeolojisi'ndeki Yeri", *Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeoloji Bilim Dalı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2023), 243.

Hitit belgelerinin yanı sıra bu ünvan Eski Asurca belgelerde de GAL/*rabī karānim*¹² olarak belgelenir¹³.

1. Karahnuili'nin Oğlu

Karahnuili'nin oğlu olarak belgelenen görevli, Hitit Devleti'nin bilinen ilk GAL GEŠTIN'i olduğu düşünülür. Karahnuili'nin oğlu CTH 14'te belgelenir. Söz konusu metin Hitit ordusunun, Haššu şehrine karşı giriştiği seferi ele alır. Metin incelendiğinde Halep birlikleri ve Haššu birliklerinin ittifak halinde olduğu anlaşılır¹⁴. Yapılan bu muharebede Lepalši ve Karahnuili'nin oğlu, orduyu komuta eder¹⁵. İlgili metinde kişilerin taşıdıkları ünvanlar belirtilmemesine rağmen bahsedilen iki görevlinin askeri birlikleri yönetmesi sebebiyle komutan olduğu düşünülür. Beal, metinden Lepalši'nin daha yüksek rütbeli biri olduğu anlaşıldığından onun GAL *MEŠEDI*, Karahnuili'nin oğlunun ise, GAL GEŠTIN olduğunu düşünür¹⁶. Beal tarafından önerilen bu hipotezin doğruluğu ispatlanırsa, Karahnuili'nin oğlu I. Hattušili ya da I. Muršili zamanında GAL GEŠTIN makamında görev yapmış olabilir.

Kurban Listeleri incelendiğinde, KUB 11.7 numaralı metinde Karahnuili adı ile karşılaşılr. Bilgin, KUB 11.7'de yer alan bilgilerden dolayı, Karahnuili'nin kral ailesi ile akrabalığı olabileceğinin üzerinde durur¹⁷. Fakat metnin ilgili pasajında, Tadu-Hepa ve Henti gibi kraliçelerin isimleri yer alır. Bu isimler İmparatorluk Dönemi'nin bilinen kişileridir ve arada 250-300 yıl zaman farkı bulunur. Dolayısıyla bu fikrin kabul edilebilirlik durumu olmadığından hem KBo 7.14'te hem de KUB 11.7'de geçen Karahnuili farklı kişidir.

¹² *AHw*: 446-447; *CAD K*: 202-206; *CDA*: 148.

¹³ Hakan Erol, "Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Ünvanlarla Geçen Şahıs İsimleri" *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007), 28; Cahit Günbattı, *Kültepe/Kaniş* (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2012), 121; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 134.

¹⁴ Richard Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, *THeth 20* [Heilderberg: Carl Winter, 1992], 328; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 118.

¹⁵ Stefano de Martino, *Annali e Res Gestae antico ittiti*, *Studia Mediterranea 12*, (Pavia, 2003), 100-103; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 118.

¹⁶ Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, *THeth 20*, 328.

¹⁷ Onofrio Carruba, "Per un'ricostruzione delle liste reali etee", D. Groddek-M. Zorman (ed.), *Tabularia Hethaeorum; Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag Dresdner Beiträge zur Hethitologie 25 (DBH 25)*, (2007): 131-142; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 118.

2. x- kiša ve Nakkilit

Hitit devletinin, bilinen en eski GAL GEŠTIN görevlileri arasında adı henüz tam okunamayan [x]-kiša ve daha sonra ilgili makamda görev alan Nakkilit yer alır. Nakkilit adı ve ondan önce bu ünvanı taşıyan x-kiša CTH 8'e¹⁸ ait olan fragmanda belgelenir. CTH 8 metnini değerlendirmeye geçmeden önce metnin tarihlendirilmesi ve metinde anonim olarak belgelenen kralın babası ve kralın kimliği üzerine tartışılmalıdır. Bu noktada metinde saray görevlisi Šanda adının geçmesi metnin tarihlendirilmesi ve kralın babası ve kral olarak belgelenen kişilerin kim olduğu hakkında bazı ip uçları verir. Bilindiği gibi Šanda Uršu Kuşatması olarak bilinen CTH 7'de de belgelenir¹⁹. Šanda'nın hem CTH 7'de hem de CTH 8'de belgelenmesi sebebiyle Forlanini CTH 8'de kral olarak belgelenen kişinin I.Hattušili olduğunu, kralın babasının ise, Labarna olduğunu kabul eder²⁰. Forlanini'nin bu görüşüne karşın, Yiğit, Beal, Haas, Bilgin metinde kral olarak belgelenen kişiyi I. Muršili, kralın babasını ise, I. Hattušili olarak kabul eder²¹. Metindeki kralın babası ve kralın kim olduğu hakkında alternatif görüş Kloekhorst tarafından öne koyulur. Kloekhorst, metinde belgelenen kralı Anitta ile, kralın babasını ise, Pithana ile eşitler. Fakat bu görüş metinde belgelenen şahısların I. Hattušili'nin ve I. Muršili'nin döneminde görev yapan kişiler olması sebebiyle kabul görmemektedir²².

Yukarıda ele alınan tüm bu bilgilerden yola çıkılarak, görevli Šanda'nın hem CTH 7'de hem de CTH 8'de belgelenmesi ve Uršu kuşatmasının da I. Hattušili zamanına tarihlendirilmesi sebebiyle²³, CTH 8

¹⁸ CTH 8.B KBo 3.35; CTH 8.C KBo 13.45+KBo 3.36.

¹⁹ Gary Beckman, "The Siege of Uršu Text (CTH 7) and the Old Hittite Historiography", *Journal of Cuneiform Studies (JCS)* 47, (1995): 23-34; Gilan, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur, Texte der Hethiter* 29, 279-295.

²⁰ Massimo Forlanini, "An Attempt at Reconstructing the Branches of the Hittite Royal Family of the Early Kingdom Period", ed. G. Wilhelm, *Studien zu den Boğazköy-Texten 51, Pax Hethitica Studies on the Hittites and Their Neighbours in Honour of Itamar Singer*, (Wiesbaden: 2010), 118.

²¹ Turgut Yiğit, "I.Hattušili ve Dönemi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, (Yayılanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994), 138-141; Richard Beal, "The Predecessors of Hattusili I", ed. Beckman, R. Beal, G. Mc Mahon, *Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. On the Occasion of His 65th Birthday*, (Michigan: Eisenbrauns, Winona Lake, 2003), 27; Volkert Haas, *Die hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive*, (Berlin: De Gruyter, 2006), 54-55; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 98.

²² Alwin Kloekhorst, "The Authorship of the Old Hittite Palace Chronicle (CTH 8): A Case for Anitta", *Journal of Cuneiform Studies (JCS)* 72, (2020): 143-154.

²³ Beckman, "The Siege of Uršu Text (CTH 7) and the Old Hittite Historiography", *Journal of Cuneiform Studies (JCS)* 47, 23-34; Gilan, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur, Texte der Hethiter* 29, 279-295.

numaralı metinde yer alan kralın babası olarak belgelenen kişinin I. Hattuşili ile, kral olarak belgelenen kişinin I. Murşili ile eşitlenmesi daha yüksek ihtimallidir. Bu bilgilere ilaveten Nakkilit'in metnin 8. paragrafında kralın huzurunda belgeleneceği bu iki görevlinin hangi dönemde görev aldığı konusunda fikir sahibi olunmasında yardımcı olur. Dolayısıyla yukarıda bahsedildiği gibi CTH 8 metin grubunda kral olarak belgelenen kişinin I. Murşili olduğu kabul edilmesi sebebiyle hem adı okunamayan GAL GEŠTIN'in hem de Nakkilit'in kariyerine I. Hattuşili Dönemi'nde başladığı, I. Murşili Dönemi'nde bu ünvanı taşıdığı söylenebilir.

Metnin kalan kısmında ise Nakkilit'in kariyeri hakkında bilgi sahibi olunur. Nakkilit bir dönem GAL SAGI olarak görev yapar²⁴. Ayrıca metnin kalan kısmında ismi tam okunamayan GAL GEŠTIN ve ünvanı bilinmeyen Hapruzzi öldürülür. Bu satırda Nakkilit'in adı yer alır. Fakat Nakkilit'in ünvanı ve metnin bağlamı tabletin kırık olması sebebiyle anlaşılabilir. Tabletteki bu kırık Dardano tarafından GAL GEŠTIN olarak tamamlanır²⁵. Metnin 15. satırında ise, Nakkilit'in ismi tekrar belgelenir ve cümlelerin devamında da kırıklar mevcuttur. Fakat 16. satırın hemen başında bir GAL ŠA GEŠTIN işareti okunacak şekildedir²⁶. Dolayısıyla bu ünvanı Nakkilit'in taşımış olduğu ve Nakkilit'in adı okunamayan GAL GEŠTIN x-kiša'dan boşalan makamda görev yaptığı söylenebilir²⁷.

3. Pulli

Pulli ismi ile İnandık Tepe'de bulunan toprak bağış belgesinde karşılaşılar. İlgili metnin tarihlendirmesi tartışmalıdır ve çiviyazılı tablette Pulli GAL GEŠTIN ünvanı ile birinci sırada yer alır²⁸. Pulli'nin belgedeki konumu bu dönemde Hitit Devleti içerisinde önemli bir pozisyonda olduğunu gösterir.

Söz konusu belge, Anonim Tabarna mührü ile mühürlendiği için tarihlendirmesi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Carruba, belgeleri Hitit

²⁴ Gilan, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur, Texte der Hethiter* 29, 120.

²⁵ Paolo Dardano, L' Aneddoto e il Racconto in Eta' Antico-Hittita: La Considetta, "Cronaca di Palazzo", (Roma: 1997), 40.

²⁶ Gilan, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur, Texte der Hethiter* 29, 120.

²⁷ Gilan, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur, Texte der Hethiter* 29, 120.

²⁸ Christel Rüster ve Gernot Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, (Wiesbaden: 2012), 51.

Devleti'nin kuruluş dönemine tarihlendirilmesinin doğru olduğunu düşünür²⁹. Carruba'nın önerdiği bu görüş geçerliliğini, yitirmiştir. Hititlerin Telipinu Dönemi'nde teşkilatlanması sebebiyle, belge Ammuna-Telipinu-Huzziya dönemlerine tarihlendirilir³⁰. Söz konusu belge dışında Pulli ismi ile Hitit belgelerinde sıklıkla karşılaşılır fakat hiçbiri GAL GEŞTIN Pulli'nin Hitit Devlet Teşkilatı'nda görev yaptığı dönem ile denk gelmez³¹.

4. Hattuşili

Hitit Tarihi incelendiğinde, birçok kez Hattuşili ismi ile karşılaşılır. Bu kişilerden biri de Hitit Devlet Teşkilatı'nda üst düzey bir görevli olan GAL GEŞTIN Hattuşili'dir. Hattuşili, Ammuna Kroniği olarak bilinen (CTH 18) KUB 26.71'de ismi verilmeyen bir kralın yanında GAL GEŞTIN ünvanı ile yer alır³². Metnin ilgili pasajı incelendiğinde GAL GEŞTIN ünvanlı Hattuşili'nin Kaška bölgesine yapılan seferlere katıldığı anlaşılır. Söz konusu bu metinde yer alan GAL GEŞTIN'in hangi dönemde bu ünvanı taşıdığı ve metnin tarihlendirilmesi hakkında farklı görüşler bulunur. Klengel, metinde belgelenen Parduwata³³ kentinin, Telipinu Fermanı'nda Ammuna zamanında isyan eden kentler arasında yer almasından ötürü, metnin Ammuna dönemine tarihlendirileceğini dolayısıyla Hattuşili'nin de Ammuna Dönemi'nde bu ünvanın sahibi olduğunu önerir³⁴. Klengel'in bu görüşüne ilaveten de Martino, metinde yer alan şahıs isimlerinden dolayı metnin Ammuna'ya ait olduğunu beyan eder³⁵. Klinger ise Hattuşili'nin I. Muwatalli Dönemi'nde GAL GEŞTIN olarak hizmet etmiş olabileceğini öne sürer³⁶. Marizza, Klengel ve de Martino'nun görüşlerine katılarak Hattuşili'nin Telipinu döneminde görev

²⁹ Onofrio Carruba, "Zur Datierung der ältesten Schenkungsurkunden und der anonymen Tabarna-Siegel", *Festschrift für Peter Neve. Zum 65. Geburtstag am 3. April 1994 von Freunden und Kollegen*, (1993), 71-85.

³⁰ Gernot Wilhelm, "Zur datierung der älteren hethitischen Landschenkungs-surkunden", *Altorientalische Forschungen (AoF)* 32, (2005): 272-279; Rüster ve Wilhelm, *Landschenkungs-surkunden hethitischer Könige*, *StBoT Beiheft* 4, 51.

³¹ Bkz. Laroche, *Les Noms des Hittites, Supplement*, 35; Sedat Alp, *Maşat Höyük'te Bulunan Çiviyazılı Hitit Tabletleri/ Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat Höyük*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 89-90; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 119, dpn. 93.

³² Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, *THeth* 20, 96, dpn. 238, 474 dpn.1752.

³³ Kentin, Anadolu'nun batısında olduğu düşünülür. Lokalizasyon için bkz. RGTC VI: 309; RGTC VI/2: 122.

³⁴ Horst Klengel, *Geschichte Des Hethitischen Reiches*, (Leiden-Boston-Köln, 1999), 73, 75.

³⁵ de Martino, *Annali e Res Gestae antico ittiti*, *Studia Mediterranea* 12, 81-87.

³⁶ Jörg Klinger, "Das Corpus der Maşat Briefe und seine Beziehungen zu den Texten aus Hattuşa", *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete (ZA)* 85, (1995):74-108.

yaptığını kabul eder³⁷. Bilgin; Pulli, Hattuşili, Zidanni adlı kişilerin Ammuna-I. Huzziya-Telipinu Dönemleri'nde bu ünvanı taşıyacak olmalarından dolayı net bir tarih aralığının belirtilmesinin henüz mümkün olmadığını ifade eder³⁸.

5. Zidanni

Zidanni, GAL GEŠTIN ünvanı ile Anonim Tabarna mührü olarak belgelenen 7 ayrı toprak bağış belgesinde³⁹ yerini alır. Bahsedilen belgeler Anonim Tabarna mührü ile mühürlendiği için tartışmalı olarak Telipinu Dönemi'ne tarihlendirilir⁴⁰. Yukarıda bahsedildiği gibi Hattuşili'nin muhtemelen Ammuna daha zayıf olasılıkla Telipinu döneminde bu ünvanı taşıdığından ve her iki görevlinin belgelendiği metinlerden yola çıkarak Zidanni'nin Telipinu döneminde bu ünvanı taşıma ihtimali daha yüksektir.

Tablo 1: LhK 12'de yer alan sıralı şahit listesi⁴¹.

LhK 12	Telipinu
Hapuwāššu	GAL DUMU.MEŠ.É.GAL
Marakui	LÚ <i>uriyanni</i>
Zidanni	GAL LÚ.MEŠ GEŠTIN
Hutarli	DUB.SAR

Tablo 2: LhK 13'de yer alan sıralı şahit listesi⁴².

LhK 13	Telipinu
Hapuwāššu	GAL DUMU.MEŠ.É.GAL
Marakui	LÚ <i>uriyanni</i>
Zidanni	G[AL LÚ.MEŠ GEŠTIN]
[]	[]

Tablo 3: LhK 14'de yer alan sıralı şahit listesi⁴³.

³⁷ Marco Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", *KASKAL* 4, (2007a): 153-180.

³⁸ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 119.

³⁹ LhK 11, LhK 12, LhK 13, LhK 14, LhK 17, LhK 22 (GAL LÚ.MEŠ KAŠ.GEŠTIN) ve LhK 23. Bkz. Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 455-456; Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4.

⁴⁰ Wilhelm, "Zur datierung der älteren hethitischen Landschenkungsurkunden", 276; Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 50-55.

⁴¹ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 120-122.

⁴² Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 122-124.

⁴³ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 124-126.

LhK 14	Telipinu
H[apuwaššu]	GAL DUMU.MEŞ.É.[GAL]
Marakui	[LÚ <i>uriyanni</i>]
Zidanni	GAL LÚ.MEŞ [GEŠTIN]
Zuwa	DUB.SAR

GAL GEŠTIN Zidanni'nin yer aldığı metinler incelendiğinde, görevli toprak bağış belgelerinde üçüncü sırada yer alır. Görevlinin yer aldığı bu sıra onun devlet protokolündeki konumunu gösterir. Bu dönemde GAL GEŠTIN görevlisi, GAL DUMU.MEŞ.É.GAL ve LÚ *uriyanni*- görevlisinin ardından, DUB.SAR görevlisinden önce gelirdi. Bu durumda GAL GEŠTIN makamının, devlet protokolünde GAL DUMU.MEŞ.É.GAL ve LÚ *uriyanni* makamından sonra, DUB.SAR makamından önce geldiği söylenebilir. Ayrıca GAL GEŠTIN Zidanni'nin kral ailesinde yer alıp almadığını gösteren bir belge bulunmadığından, Zidanni'nin hanedan ile olan ilişkisi karanlıktır.

6. Muššu

Muššu, II. Hantili Dönemi'ne ait toprak bağış belgelerinde⁴⁴ yer alan bir görevlidir. İlgili metinler incelendiğinde ve aşağıdaki tablolarda belirtildiği gibi Muššu isimli görevli, toprak bağış belgelerinde genellikle dördüncü ve beşinci sırada yer alır. Bahsedilen bilgilere ilaveten ilgili metinler aracılığıyla II. Hantili zamanında Hitit Devlet Teşkilatı'nda bazı değişiklikler meydana geldiği göze çarpar. Bu değişikliklerden biri de protokol sırasında GAL *MEŠEDI*'nin yükseldiği, GAL GEŠTIN'in ise devlet protokolünde önemini biraz yitirdiğidir⁴⁵.

Tablo 4: LhK 28'de yer alan sıralı şahit listesi⁴⁶.

LhK 28	II. Hantili
Şarpa	GAL DUMU.MEŞ.É.GAL
Hašsuili	GAL LÚ.MEŞ <i>MEŠEDI</i>
İlaliuma	LÚ <i>uriyanni</i>
Muššu	GAL LÚ.MEŞ GEŠTIN
Hanikuili	DUB.SAR

⁴⁴ LhK 28, LhK 29, LhK 36, LhK 37. Bkz. Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 128-176; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 455-456.

⁴⁵ Hitit Devlet Teşkilatı'ndaki değişim hakkında bilgi almak için bkz. Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, 840-885.

⁴⁶ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 158-160.

Tablo 5: LhK 29'da yer alan sıralı şahit listesi⁴⁷.

LhK 29	II. Hantili
Şarpa	GAL DUMU.MEŞ.É.GAL
Haşşuili	GAL LÚ.MEŞ MEŞEDI
İlaliuma	
Zi-x	LÚ.MEŞ <i>uriyanni</i>
Muššu	GAL LÚ.MEŞ GEŠTIN
Hanikuili	DUB.SAR

Tablo 6: LhK 36'da yer alan sıralı şahit listesi⁴⁸.

LhK 36	II. Hantili
[Şar]pa	GAL DUMU.MEŞ.É.GAL
-	-
İlaliuma	[LÚ.MEŞ <i>uriyan</i>]ni
[Muşšu	GAL] LÚ.MEŞ GEŠTIN
[Hanikuil]i	DUB.SAR

Tablo 7: LhK 37'de yer alan sıralı şahit listesi⁴⁹.

LhK 37	II. Hantili
Şarpa	GAL DUMU.MEŞ.É.GAL
[Ka]kka	-
Taşkuili	[LÚ.MEŞ] <i>uriyan</i> [ni]
[Mu]şšu	GAL] LÚ.MEŞ GEŠTIN]
[Hanik]uili	[DUB.SAR]

Toprak Bağış Belgelerinin yanı sıra Ortaköy kazılarında bulunan HHCTO 4 ve HHCTO 5 numaralı mektuplarda da Muşšu ismi ile karşılaşılır⁵⁰. İlgili Ortaköy belgelerinde yer alan Muşšu ile GAL GEŠTIN Muşšu'nun aynı kişi olduğu düşünülür⁵¹ fakat bu eşitleme belge eksikliği sebebiyle kesin değildir⁵². Ayrıca GAL GEŠTIN Muşšu'nun kral ailesinden olup olmadığı belge yetersizliğinden dolayı bilinmemektedir.

7. Pazzu

⁴⁷ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 160-162.

⁴⁸ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 173-174.

⁴⁹ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 175-176.

⁵⁰ Ahmet Ünal, *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum), Central Turkey*, (İstanbul: Simurg Yayınevi, 1998), 40-45; Hary Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom, Society of Biblical Literature*, (Atlanta: 2009), 254-255.

⁵¹ Christel Rüster, "Eine Urkunde Hantilis II", *Istanbul Mitteilungen* 43, (1993): 63-70.

⁵² Ünal, *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum), Central Turkey*, 40-45; Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 157.

Hitit Devleti'nde GAL GEŞTIN ünvanı ile belgelenen Pazzu, II. Huzziya Dönemi'nin toprak bağış belgeleri olan LhK 40-41'de belgelenir⁵³.

Tablo 8: LhK 40 ve 41'de yer alan sıralı şahit listesi⁵⁴.

Görevli Adı	Görevli Ünvanı	Görevli Adı	Görevli Ünvanı
^m Lariya	GAL LÚ.MEŞ MEŞEDI	^m Lariya	GAL LÚ.MEŞ MEŞEDI
^m Arinnel	GAL DUMU.MEŞ.É.GAL	^m Arinnel	GAL DUMU.MEŞ.É.GAL
^m Uşhanda	GAL LÚ.MEŞ KUS ₇	^m Zuz[z]u	-
^[m] Zidanza	GAL LÚ.MEŞ KUS ₇ KÙ.GI	^m Maraşša	LÚ.MEŞ <i>uriyanni</i>
^[m]	LÚ.MEŞ <i>uriyanni</i>	^m Pazz[u]	GAL LÚ.MEŞ GEŞTIN
^[m] Pjazzu	GAL LÚ.MEŞ GEŞTIN	^m Zuzzu	DUB.SAR
[]x-x	DUB.SAR		

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde, LhK 40'ta GAL GEŞTIN görevlisi, 6. sırada, LhK 41'de ise 5. sırada yer alır. Ayrıca, Pazzu'nun kral ailesi ile olan bağlantısını gösteren bir ipucu olmadığından Pazzu'nun hanedan ile olan ilişkisi bilinmemektedir.

8. I. Himuili

Himuili, I. Muwatalli Dönemi'nde görev yapmış hanedan üyelerinden biridir, fakat hanedan içindeki konumu tartışmalıdır⁵⁵. Himuili ismi yazılı belgelerde sık sık yer alır. Bahsedilen bu belgelerden ilki bir toprak bağış belgesi olan LhK 46'dır⁵⁶. Bu belgenin şahitler listesinde Himuili, GAL DUMU.MEŞ.É.GAL ünvanını taşıyan Arinnel'den ve GAL LÚ.MEŞ MEŞEDI ünvanını taşıyan Muwa'dan sonra GAL GEŞTIN ünvanı ile üçüncü sırada yer alır. Himuili kariyerinin ilerleyen yıllarında GAL DUMU.MEŞ.É.GAL ünvanını taşıdığı anlaşılır. LhK 47'de Himuili belgeye şahitlik eden görevliler arasında ikinci sırada yerini alır. Ayrıca LhK 48'de de GAL DUMU.MEŞ.É.GAL ünvanını taşır ve şahitler listesinde birinci sıradadır⁵⁷.

⁵³ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 180-188.

⁵⁴ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 175-176.

⁵⁵ Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prenslar", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 500-506.

⁵⁶ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 196-199; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 121.

⁵⁷ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 200-205; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 457.

Toprak Bağış Belgeleri'nin dışında Himuili, CTH 271⁵⁸'de de belgelenir ve buna göre, I. Muwatalli'nin öldürülmesinde rol oynadığı bilinir⁵⁹. Himuili'nin hanedan içindeki konumu hakkında farklı görüşler mevcuttur. Freu, kral I. Muwatalli'nin ölümüne sebep olan kişiler arasında II. Huzziya-Şummiri çiftinin oğulları olan prens Kantuzzili ve prens Himuili olduğunu düşünür. Bu iki prensin, II. Huzziya'nın intikamını aldığı hipotezini ortaya koyar⁶⁰. de Martino ise, Kantuzzili'nin, I. Tuthaliya'nın babası olmasından dolayı onun kral ailesinde yer aldığını, Himuili'nin de kral ailesinden olduğunu fakat ailedeki konumu hakkında yorum yapılabilecek bir belge olmadığından bu noktanın karanlık kaldığını düşünür⁶¹. Bilgin de bu görüşe katılarak Kantuzzili'nin Tuthaliya'nın babası olduğunu, Himuili'nin de ailedeki konumunun belli olmadığını öne sürer⁶². CTH 271'in verdiği bilgiler doğrultusunda, I. Muwatalli'nin ölümünde rol oynayan bu ikiliden Kantuzzili'nin, Hitit kralı II. Huzziya'nın oğlu olduğu düşünülmesi ve gelecekte kral olan Tuthaliya'nın babası olması sebebiyle birinci dereceden prens olduğu anlaşılır. Himuili'nin ise hanedan üyesi olduğu fakat onun hanedan içerisindeki konumu henüz bilinmez⁶³.

9. Ulganu

Hitit çiviyazılı belgeler içerisinde Ulganu adı LhK 48'de yer alır. Belgede yer alan kâtip Warşiya isminden yola çıkılarak metnin tarihlendirmesi yapılabilir. LhK 48 gibi, LhK 46 ve LhK 47 kâtip Warşiya tarafından yazılmıştır. LhK 46 ve LhK 47'nin şahit listesinde Himuili ve Muwa'nın da bulunması ve bu görevlilerin I. Muwatalli'nin görevlileri olması sebebiyle, LhK 48 de I. Muwatalli dönemine tarihlendirilir⁶⁴. Belge incelendiğinde, Ulganu'nun önünde yer alan ünvanı, tabletin kırık olmasından dolayı anlaşılabilir fakat Rüster-Wilhelm'in tamamlamasına göre, Ulganu bu dönemde GAL GEŠTIN ünvanı ile belgede yerini alır⁶⁵.

⁵⁸ CTH 271 için bkz. Miller, *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts*, 154-161.

⁵⁹ Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 158.

⁶⁰ Jacques Freu, "De l'ancien royaume au nouvel empire: les temps obscurs de la monarchie hittite", (ed. O.Carruba-M. Giorgieri-C. Mora), *Atti del II congresso internazionale di hittitologia (ICH 2) StMed 9*, Pavia, (1995): 133-148.

⁶¹ Stefano de Martino, "Some Questions on the Political History and Chronology of the Early Hittite Empire", *Altorientalische Forschungen 37*, Berlin, (2010): 186-197.

⁶² Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 123.

⁶³ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, 500-506.

⁶⁴ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 196-204.

⁶⁵ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 205.

10. Halpa-ziti

Halpa-ziti ismi, yazılı belgelerde sık sık yer alan bir isimdir⁶⁶. Bahsedilen isimlerden biri GAL GEŠTIN Halpa-ziti'dir ve I. Arnuwanda Dönemi'nde görev yapar. Halpa-ziti ismine, I. Arnuwanda Dönemi'ne tarihlendirilen, LhK 91'de rastlanılır. Bu belgede, I. Arnuwanda'nın ve eşi kraliçe Ašmunikkal'in, Kuwatalla isimli bir kadın görevliye büyük miktarda toprak bağışı yaptığı bilgisi yer alır ve bu belgenin şahit listesinde Halpa-ziti GAL DUMU.MEŠ.É.GAL Duwa'dan sonra ikinci sırada yer alır⁶⁷. LhK 91'in dışında Halpa-ziti ve Duwa KUB 32.19'da da belgelenir. Metne ait bir paragrafta prens Tašmi-Šarri için dua edilir⁶⁸. GAL GEŠTIN Halpa-ziti LhK 91'in dışında başka belgelerde de yer alır. Hattuša'da yapılan kazılarda ele geçen bir mühür baskısında (SBo II 58'de) belgelenir.

SBo II 58

HALPA-VIR.zi/a MAGNUS.VITIS SCRIBA-la

Yukarıda bahsedilen belgenin yanı sıra Halpa-ziti ismi muhtemelen bir ferman ya da protokol metninin fragmanı olan KUB 27.43 (CTH 791)'de yer alır⁶⁹. Bahsedilen bu belgede Halpa-ziti, hanedan üyesi olan Tulpi-Teššup ile belgelenir⁷⁰. KBo 18.80 (CTH 214) tarihi metinleri içeren bir fragman, coğrafi elementlerden dolayı Madduwatta Metni⁷¹ ile ilişkilendirilir. Eğer iki

⁶⁶ Marco Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 158-161.

⁶⁷ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 231-245.

⁶⁸ Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 537-543.

⁶⁹ Volkert Haas, *Die Serien itkahi und itkalzi des AZU Preisters, Rituale für Tašmišarri und Taduhepa sowie weitere Texte mit Bezug auf Tašmišarri, Corpus der hurritischen Sprachdenkmäler (ChS) I/1*, (Roma: 1984), 213; Marco Marizza, *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen 15*, ((Firenze: 2007b), 67-69; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 124.

⁷⁰ Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 543-546.

⁷¹ CTH 147 - Madduwatta Metni'nde anlatılan olayların I/II. Tuthaliya ve I. Arnuwanda döneminde meydana geldiği düşünülür. Ahhiyawa adı ilk kez bu belgede yer alır. Ahhiyalı Attarşiya tarafından ülkesinden kovulan ve Hitit kralının koruması altına aldığı Madduwatta'nın, Batı Anadolu'daki icraatları öğrenilir. Madduwatta'nın Hitit, Arzava ve Ahhiyawa kralları arasında kurduğu ittifak daima Hititlerin zararına olmuştur. Bu duruma örnek vermek gerekirse, Madduwatta, Arzava krallarından Kupanta-Kurunta'ya meydan okumuş ve Arzava'ya yenilmiştir. Bu olayın ardından Hitit ordusunun yardımıyla tekrar tahta geçer. Madduwatta'yı öldürmeye gelen Ahhiyalı Attarşiya'nın orduları ile yine Hitit kuvvetleri çarpışır. Ancak Madduwatta daha sonra bölgede çıkan bir Hitit karşıtı ayaklanmada, Hititlere ihanet ederek düşman tarafına geçer ve Kupanta-Kurunta ile anlaşır. Sürekli taraf değiştirmesini çeşitli nedenlerle açıklayan Madduwatta, daha sonra Hitit vassalı

metnin bağımlı gösteren bir başka yazılı belge ele geçerse, burada yer alan komutan Halpa-*ziti* olabilir. Bahsedilen bu metnin dışında kral II. Tuthaliya tarafından oluşturulan bir talimatname olan KUB 34.58 (CTH 271.C)'de⁷² ismi tabletin kırık olması sebebiyle okunamayan GAL GEŠTIN'in adı, Halpa-*ziti* olarak tamamlanır⁷³. Marizza bu belgelerin dışında KBo 18.51 (CTH 188)'de belgelenen bir şikâyet mektubunda⁷⁴ yer alan GAL GEŠTIN görevlisinin Halpa-*ziti* olduğunu öne sürer⁷⁵. Marizza bu görüşünü öne koyarken şahıs isimlerinden faydalanır. Metinde geçen Wašuwatarla ismi, KBo 18.69'da Hulla ismi ile belgelendir⁷⁶. Hulla ismi de LhK 91'de GAL KUŠ₇ ünvanı ile belgelendir⁷⁷. Hulla-Waşutarla isimli görevlilerin ve Wašutarla-Halpa-*ziti* görevlilerinin çağdaş olması sebebiyle, Marizza KBo 18.51'de belgelenen GAL GEŠTIN'i Halpa-*ziti* olarak yorumlar⁷⁸.

Konuyu toparlamak gerekirse, Halpa-*ziti* I. Arnuwanda Dönemi'nde Hitit Devleti'ne GAL GEŠTIN olarak görev yapar ve görev yaptığı süre boyunca bazı askeri seferlere katılır. Askeri seferlere ilaveten bazı dini uygulamalara katıldığı da bilinir. Kendisinin kral ailesi ile olan ilişkisi hakkında yazılı belgeler yeteri kadar bilgi vermemektedir.

11. II. Himuili

Himuili, Hitit çiviyazılı tabletlerde sıklıkla karşılaşılan bir isimdir. Bu Himuili adlı kişilerden biri de GAL GEŠTIN Himuili'dir. Himuili ismi, bazı

olur ve buna rağmen Ahhiyalı adam Attarşiya ve Piggayalı adamın birlikte gerçekleştirdiği Kıbrıs harekâtı sırasında, eski düşmanı ile ittifak kurar. Susanne, Heinholt-Krahmer, *Arzawa, Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den hethitischen Quellen*, (Heidelberg: Carl Winter, 1977), 260- vd; Gary, Beckman-Trevor Bryce-Eric Cline, *The Ahhiyawa Texts*, (Atlanta: Society of Biblical Literature 2011), 69-101; Max Gander, *Die geographischen Beziehungen der Lukka-Länder, Texte der Hethiter 27*, (Heilderberg: Universitaetsverlag Winter, 2010), 79-82; Max Gander, *Geschichte und Geographie Westkleinasiens in der Hethiterzeit, Texte der Hethiter 33*, (Heilderberg: Universitaetsverlag, 2022), 307-313.

⁷² Metnin transliterasyon ve çevirisi için bkz. Miller, *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts*, 164-168.

⁷³ Marizza, *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen 15*, 71.

⁷⁴ Metin için bkz. Albertine Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter II, THeth 16*, (Heilderberg: Carl Winter, 1989), 99.

⁷⁵ Marizza, *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen 15*, 73.

⁷⁶ Marizza, *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen 15*, 77-82.

⁷⁷ Rüster-Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*, 231-244..

⁷⁸ Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 161.

belgelerde Himu-DINGIR^{LIM} yazımıyla da geçer⁷⁹. Bu bilgilerin yanı sıra, KBo 18.32'de Himuili ismi ile karşılaşılır. Söz konusu Himuili'nin GAL GEŞTIN Himuili ile aynı kişi olduğu tartışmalıdır⁸⁰. İlgili görevli Hitit Devleti'nde kariyerine muhtemelen II. Tuthaliya zamanında *BĒL MADGALTI*⁸¹ olarak başlar⁸². II. Tuthaliya ya da I. Şuppiluliuma Dönemi'nde terfi ederek, Hitit Devleti'nde GAL GEŞTIN olarak görev yapar⁸³. Himuili, Şuppiluliuma'nın icraati, metninde, Arzava ve Kaşka ordusuna karşı yapılan muharebelerde Hitit ordusunu yönetir⁸⁴. Himuili, komuta ettiği Arzava seferinde başarılı olur fakat bu sefer sırasında saldırıya uğrar ve kral tarafından daha dikkatli olması hususunda ikaz edilir⁸⁵. Arzava seferlerinin dışında Himuili Anadolu'nun kuzeyine yönelir ve burada gerçekleşen Kaşka seferlerinde de başarılı olur⁸⁶. Elimizde yer alan tüm bu belgeler, sadece Himuili'nin askeri faaliyetleri hakkında bilgi verir, onun kral ailesi ile olan bağlantısı hakkında bilgi vermez.

12.Nuvanza

⁷⁹ Sedat Alp, *Maşat Höyük'te Bulunan Çiviyazılı Hitit Tabletleri/ Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat Höyük*, (Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 59.

⁸⁰ Fragmanda yer alan Himuili'nin Maşat Höyük'te belgelenen ve daha sonra GAL GEŞTIN olan Himuili ile aynı kişi olduğu kesin değildir. Bkz. Hans Gustav Güterbock, "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II", *Journal of Near East Studies (JNES)* 10, (1956), 41-68,75-98; Alp, *Maşat Höyük'te Bulunan Çiviyazılı Hitit Tabletleri/ Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat Höyük*, 60. Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter II, Texte der Hethiter* 16, 67.

⁸¹ Himuili'nin *BĒL MADGALTI* olarak belgelendiği Maşat Höyük mektupları şunlardır: HKM 10, HKM 26, HKM 27, HKM 32, HKM 36, HKM 52, HKM 54, HKM 55, HKM 56, HKM 57, HKM 62, HKM 66, HKM 68, HKM 83. Bkz. Alp, *Maşat Höyük'te Bulunan Çiviyazılı Hitit Tabletleri/ Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat Höyük*.

⁸² Alp, *Maşat Höyük'te Bulunan Çiviyazılı Hitit Tabletleri/ Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat Höyük*, 59-62; Marizza, "The Office of GAL GEŞTIN in the Hittite Kingdom", *KASKAL* 4, 162; Marizza, *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen* 15, 112-119.

⁸³ Bilgin, Himuili'nin I. Şuppiluliuma tahta çıktığında GAL GEŞTIN olarak görev yaptığını öne sürer. Bkz. Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 126.

⁸⁴ Giuseppe Del Monte, *Le Gesta di Suppiluliuma, L'opera storiografica di Mursili II re di Hattusa*, Pisa, (2009), 38-52; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 126.

⁸⁵ Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 126.

⁸⁶ Del Monte, *Le Gesta di Suppiluliuma, L'opera storiografica di Mursili II re di Hattusa*, Pisa, 38-52; Marizza, "The Office of GAL GEŞTIN in the Hittite Kingdom", 161-162.

Nuvanza, II. Murşili Dönemi'nde görev yapan GAL GEŠTIN ünvanı taşıyan bir prensir⁸⁷. Nuvanza ilk olarak II. Murşili'nin yıllıklarında belgelenir⁸⁸. Yıllıkların ikinci yılında, Karkamış kralına Asur tehdidine karşı destek olmak için yardım ettiği bilgisi yer alır⁸⁹.

CTH 40.III.b)3

KUB 14.16⁹⁰

Öy.

§ 1

15 ... [... nu] ^mNu-wa-an-an-za-an GAL LÚ.GEŠTIN

16 [ki-iš-ša-an wa-tar-na-ah-h]u-un ma-a-an-wa LÚ^{URU}Aš-šur
ú-iz-zi

nu-wa-ra-an za-ah[-hi]-ya-at-tén

17 [ma-a-an-wa-ra-aš Ú-UL-m]a ú-iz-zi nu-wa-kán KUR-e pí-
ra-an e-eš-te-en nu-wa KUR-e

18 [pa-ah-ha-aš-nu-wa-an har-tén] LÚ^{URU}Aš-šur-ma-za-kán
ma-ah-ha-an

pa-a-ri-ya-an iš-ta-ma-aš-zi

19 [ŠA KUR^{URU}HA-AT-TI-wa] ERÍN^{MEŠ} ANŠE.KUR.RA^{MEŠ}
ú-it na-aš nam-ma Ú-UL ú-it

15-19:... [... ve] Şarap Büyüğü Nuvanza'ya [şöyle emrett]im: “Eğer Asurlu adam gelirse, onunla savaşın. [Eğer o gelmezse,] ülkenin önünde durun ve ülkeyi [koruyun.”] Asurlu adam ise özellikle (bunları) duyduğu zaman: [“Hatti Ülkesi'nin] orduları ve arabâlı savaşçıları geldi”, (o zaman) o (Asurlu adam) gelmedi.

Metnin ilgili pasajının verdiği bilgi doğrultusunda Murşili, Asur tehdidine karşı bazı önlemler almak istemiştir. Bu yüzden GAL GEŠTIN

⁸⁷ Pelvanoğlu, “Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 271-274, 654

⁸⁸ Bkz. CTH 61.2: KUB 14.16; KBo 3.4; KUB 14.29; KBo 4.4; KBo 16.11; KBo 5.8; KBo 2.5.

⁸⁹ Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 127.

⁹⁰ Albrecht, Goetze, *Die Annalen des Murşiliš (MVAeG 38)*, (Leipzig: Hinrichs'sche Buchhandlung, 1933), 26-37.

Nuvanza'ya bazı talimatlar vermiştir. Özellikle kral, Hitit ordusunun bölgede olduğu sürece Asur birliklerinin bir tehdit oluşturmayacağını vurgular.

Nuvanza, kral Murşili'nin dokuzuncu yılında, Pala Ülkesi'nin valisi olan Hutupiyanza'ya askerî harekât sırasında yardım etmek için Pala ülkesine gönderilir. Nuvanza aynı yıl, kral II. Murşili'nin güneye yönelmesiyle, bulunduğu coğrafyayı terk edip, güneye yönelir. Bu harekâtın ardından Nuvanza, Hayaşa güçlerinin Kanuwara kentini kuşattığı haberini almasıyla beraber, kente on bin yaya ve yedi yüz savaş arabası ile yardıma gelir ve düşmana ağır bir darbe vurur⁹¹. Nuvanza, II. Murşili'nin 15., 16. ve 19. yıllarında Kanuwara kenti yakınlarında Hayaşa'lı birlikleri mağlup ettiğine dair bilgiler mevcuttur⁹².

Hutupiyanza tarafından, ismi mektupta (KUB 57.1) yer almayan bir GAL GEŞTİN'e Kaška faaliyetleri hakkında rapor verilir.

CTH 209

KUB 57.1⁹³

Öy.

§ 1

1 [A-]NA GAL.GEŞTİN EN -IA Q[Í-B]I-M[A]

2 [UM]-MA ^mHu-tu-pí-an-za ARAD-KA[-MA]

1-2: GAL GEŞTİN'e efendime söyle: Senin kölen Hutupiyanza şöyle der.

Yukarıda pasajı verilen bu mektupta yer alan GAL GEŞTİN, II. Murşili Hutupiyanza çağdaşlığından ötürü, muhtemelen Nuvanza'dır. Hutupiyanza, II. Murşili'nin yıllıklarının verdiği bilgiler doğrultusunda, Zida'nın oğlu olduğu bilinmektedir⁹⁴. Hutupiyanza mektubunda, Nuvanza'ya

⁹¹ Goetze, *Die Annalen des Murşiliš (MVAeG 38)*, 106-132; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 162-163.

⁹² Goetze, *Die Annalen des Murşiliš (MVAeG 38)*, 146-153;

⁹³ Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter II, THeth 16*, 157-160; Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom*, 357; Richard Beal, *The Organisation of the Hittite Military, THeth 20*, 352, dpn. 1335; Marco Marizza, *Lettere ittite di re e dignitari*, (Brescia: 2009), 133-134; Şafak Bozgun, "Çiviyazılı Belgelerde Hitit Sınır Kenti Tiliura (I)", *Archivum Anatolicum 11/1*, (2017): 34, dpn. 27.

⁹⁴ Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, 136-137, 634-635.

"efendim" diye hitap eder⁹⁵. Hutupiyanza Pala ülkesi'nde vali konumundadır. Dolayısıyla mektupta yer alan ifadelerden yola çıkarak, GAL GEŠTIN ünvanı taşıyan bir görevlinin, Hitit Ülkesi'nde taşra valilerine göre daha yukarıda bir pozisyonda olduğu söylenebilir. Ayrıca, yıllıkların bazı pasajlarından Nuvanza'nın prens ünvanı taşıdığı⁹⁶ anlaşılır⁹⁷.

13.Mala-ziti

Hitit kaynakları incelendiğinde hem çiviyazılı belgelerde hem de mühürlerde Mala-ziti ismi ile sıklıkla karşılaşılır. Bu belgelerden biri II. Murşili'nin üçüncü yılına ait, bir tarihi olayı ele alan metindir. CTH 61.II.2.A'da KUB 14.15'ten anlaşıldığı kadarıyla, Milavanda⁹⁸ şehrinin ele geçirilmesi sırasında, bir komutan olduğu düşünülen Gulla ile Batı Anadolu seferine katılır⁹⁹. Anadolu Hiyeroglif'li belgelerde de Mala-ziti ismi ile karşılaşılır.

Boğazköy'de bulunan bir mühür baskısında (BoHa 22.241) *ma-la-VIR.zi/a MAGNUS.(BONUS₂).VITIS* "Mala-ziti, GAL GEŠTIN" ünvanıyla belgelenir¹⁰⁰. Bazı mühür baskılarında ise¹⁰¹, Mala-ziti, prens ünvanına (*ma-la-VIR.zi/a REX.FILIUS*) sahiptir.

⁹⁵ Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, *THeth* 20, 353; Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 163; Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 163.

⁹⁶ KBo 5.8 IV, 15-16.

⁹⁷ Nuvanza ismi ile başka belgelerde de karşılaşılır. Bu belgelerden biri kraliçeye yazılmış olan KBo 18.11'dir. Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter II, Texte der Hethiter 16*, 85. Bir diğer belge ise KBo 40.342'dir. Marizza, bu iki mektuptan ilki olan KBo 18.11'in paleografik sebeplerden dolayı ve ikincisi olan KBo 40.342'in Fırat nehri civarında gerçekleşen olaylar sebebiyle II. Murşili Dönemi ile ilişkilendirilmesine şüphe ile bakar. Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 153-180.

⁹⁸ Kentin Antik Dönem'de Miletos olarak bilinen kent ile eşitlenebileceği düşünülür. Bkz. *RGTC VI*: 268; *RGTC VI/2*: 104; Trevor Bryce, *The Routledge Handbook of Peoples and Places of Ancient Western Asia The Near East from the Early Bronze to fall of the Persian Empire*, (New York, 2009), 472-476. Gander, *Die geographischen Beziehungen der Lukka-Länder, Texte der Hethiter 27*, 119, 159; Gander, *Geschichte und Geographie Westkleinasiens in der Hethiterzeit, Texte der Hethiter 33*, 449, 549.

⁹⁹ Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 163-164.

¹⁰⁰ Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 163-164; Ali Dinçol-Belkis Dinçol, *Die Prinzen- und Beamtensiegel aus der Oberstadt von Bogazköy-Hattuša vom 16. Jahrhundert bis zum Ende der Grossreichzeit*, *BoHa 22*, Mainz: von Zabern, 2008), 53, no: 245; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 127.

¹⁰¹ SBo II 10-11; BoHa 14.245. Bu mühürün İmparatorluğun ilk dönemine ait olduğuna dair görüş mevcuttur. M.Rainer Boehmer - Hans Gustav Güterbock: *Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy. Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978*, Gebr. Mann, Berlin, 1987.

Hitit yazılı belgelerinin verdiği bilgiler doğrultusunda, Mala-*ziti*'nin ne zaman bu göreve geldiği ne kadar süre bu görevde kaldığı kesin olarak belirli değildir. Marizza, Nuvanza'nın II. Murşili'nin on dokuzuncu yılına kadar GAL GEŞTIN ünvanını taşıdığını¹⁰², dolayısıyla, Mala-*ziti*'nin bu ünvanı II. Murşili'nin son yıllarında belki de II. Muwatalli'nin ilk yıllarında da görev yaptığını belirtir¹⁰³.

Süel, Ortaköy tabletlerinde Mala-*ziti* adında görevlinin GAL GEŞTIN ünvanı taşıdığını belirtir¹⁰⁴. Ortaköy arşivinin daha erken döneme ait olmasından dolayı, bu belgede yer alan kişinin II. Tuthaliya Dönemi'nde görev yapması gerekir. Dolayısıyla, Ortaköy'de bilinen görevli II. Tuthaliya zamanında görev yapmış olduğundan, hem Ortaköy belgelerinde yer alan bir Mala-*ziti* hem de II. Murşili zamanında görev yapan farklı dönemlerde belgelenen iki Mala-*ziti* vardır.

14. *pi²-mi-šarruma*

1990 yılında Boğazköy'de yapılan kazılar sonucunda birçok mühür ele geçmiştir¹⁰⁵. Nişantepe arşivinde bulunan bir mühür baskısında (BoHa 19.320), *pi²-mi-šarruma* adı yer alır. Mühür baskısı üzerinde yer alan şahıs isminin okunuşu tartışmalıdır. Herbordt ismi Piyami-Šarruma olarak okur. Buna karşın Hawkins ismin okunuşunu *x-mi ŠARMA* olarak önerir¹⁰⁶. İlgili mühür baskısının üzerinde yer alan VITIS (L 160.1) işareti oldukça zarar görmüştür. Bu yüzden buradaki işaretin GAL GEŞTIN olduğu sadece tahminidir. Söz konusu ünvanın yanında bir de REX.FILIUS ünvanı yer alır. Mührün sahibi REX.FILIUS ve GAL GEŞTIN (MAGNUS.(BONUS₂).VITIS) ünvanlarını taşır¹⁰⁷. Mührün tarihlendirilmesi ise tartışmalıdır. Bilgin, 1990 yılında kazılan arşivdeki bullaların II.

¹⁰² KBo 2.5a iii 12. Bu belgede Nuvanza'nın adı yer alır. Fakat ünvan korunmamıştır. Fragman, II. Murşili'nin on dokuzuncu yılına tarihlendirilir. Bkz. Bilgin, *Official and Administration of in the Hittite World*, 128, dñn. 138.

¹⁰³ Marizza, "The Office of GAL GEŞTIN in the Hittite Kingdom" 164.

¹⁰⁴ Aygöl Süel, "Ortaköy'ün Hitit Çağındaki Adı", *Bellekten* 59, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1995), 271-83; Aygöl Süel, "Another Capital City of the Hittite State: Şapinuwa" *Studi Asiana* 5, (Roma: 2009), 193-205.

¹⁰⁵ Konu hakkında bilgi almak için bkz. Susanne Herbordt, *Die Prinzen- und Beamtensiegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullen aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins, BoHa 19*, (Mainz: von Zabern, Mainz am 2005).

¹⁰⁶ Herbordt, *Die Prinzen- und Beamtensiegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullen aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins, BoHa 19*, 170-171, 268.

¹⁰⁷ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 128.

Muwatalli, III. Murşili, II. Hattuşili, IV. Tuthaliya dönemlerine ait olduğunu fakat bu bullaların ve mühürlerin büyük çoğunluğunun III. Murşili dönemine ait olmasından dolayı, bu kişinin III. Murşili Dönemi'nde görev alabileceğini ifade eder¹⁰⁸. Bilgin'in bu görüşüne karşın Marizza, bu görevlinin IV. Tuthaliya-II. Şuppiluliuma dönemlerinde görev yapma ihtimalinin daha yüksek olduğu fikrini ortaya koyar¹⁰⁹. Şimdiye kadar ele geçen yazılı belgelerin verdiği bilgilerin yetersiz olması sebebiyle tarihlendirme konusu halen tartışmalıdır. Fakat Nişantepe arşivinde bulunan bu belgelerin birçoğunun III. Murşili Dönemi'ne ait olmasından ötürü *pi²-mi-šarruma* adlı görevlinin III. Murşili Dönemi'nde bu ünvanı taşıma ihtimali daha yüksektir.

15.Hattuşa dLAMMA¹¹⁰

Hattuşa dLAMMA, II. Hattuşili Dönemi'nde yapılan Ulmi-Teşşup antlaşmasında ve IV. Tuthaliya Dönemi'nde yapılan Tarhuntaşsa Antlaşması'nda (Bronz Tablet) şahit olarak belgelenir¹¹¹. Hattuşa dLAMMA, Ulmi-Teşşup antlaşmasında GAL GEŞTIN ünvanı ile 14. sırada, Bronz Tablette ise, 18. sırada şahittir¹¹². Ayrıca Bronz Tablet'te Hattuşa dLAMMA ile GAL GEŞTIN ünvanını taşıyan Hurşaniya adlı bir başka görevli de belgelerde yerini alır. Bu durum akıllara neden bu dönemde iki ayrı GAL GEŞTIN olduğu sorusunu getirir. Beal, IV. Tuthaliya Dönemi'nde iki farklı GAL GEŞTIN olmasının olağan olduğunu, Hurşaniya'nın Hattuşa dLAMMA'dan genç olduğunu ve ona bu makamda yardımcı olduğunu öne sürer¹¹³. Beal'in bu görüşüne ilaveten Marizza, Bronz Tablet'te Hattuşa dLAMMA'nın, Hurşaniya'dan önce belgelenmesi sebebiyle, Hattuşa dLAMMA'nın Hurşaniya'dan yaşça büyük olduğunu düşünür¹¹⁴. Bu bilgilere ilaveten Marizza, Hattuşa dLAMMA'nın Ulmi-Teşşup Antlaşması'nda, prens ünvanı taşıyan Tarhuntaşsa'dan önce yer aldığından hanedan üyesi olup kralın yan soyundan olabileceğini ifade eder¹¹⁵. Tüm bu veriler dikkate alındığında, Hattuşa dLAMMA'nın prens Tarhuntaşsa'dan önce belgelenmesi

¹⁰⁸ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 128-129.

¹⁰⁹ Marizza, "The Office of GAL GEŞTIN in the Hittite Kingdom", 170.

¹¹⁰ dLAMMA (KAL)'nın okunuşu için Kuruntiya, Runtiya ya da Innara olarak okunabilir. Detaylı bilgi için bkz. Hawkins, "Commentaries on the Readings and on the Sign List", in *Herbert 2005*, 290.

¹¹¹ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 129.

¹¹² Heinrich Otten, *Die Bronzetafel aus Bogazköy Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV*, (Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 1988); Theo van den Hout, *Die Bronzetafel aus Bogazköy Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV.*, Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 1988), 154-157.

¹¹³ Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, 355.

¹¹⁴ Marizza, "The Office of GAL GEŞTIN in the Hittite Kingdom", 166.

¹¹⁵ Marizza, "The Office of GAL GEŞTIN in the Hittite Kingdom", 166, dpn. 107.

sebebiyle hanedan üyesi olması ya da hanedana oldukça yakın olması olağandır, fakat bu hipotezin gerçekleşmesi için daha fazla somut delile ihtiyaç vardır. Bu belgelerin dışında Hattuša ^dLAMMA, KBo 14.21'de Tanrı Pirwa'ya sorulan bir fal sorusu metninde ve IBoT 2.131'de belgelenir¹¹⁶.

16. Hurşaniya

Hurşaniya adı, GAL GEŠTIN ünvanı ile yazılı belgelerde yerini alır ve bu belgelerden biri de Bronz tablettir¹¹⁷. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Hurşaniya IV. Tuthaliya Dönemi'nin bir diğer GAL GEŠTIN ünvanlı görevlisidir. Bronz tabletin dışında SBo II 256'da *Hu-sá-ni-ya* MAGNUS.VITIS yazımıyla belgelenir¹¹⁸.

Bronz Tablet ve SBo II 256 dışında, KUB 49.103'te¹¹⁹ de bu isim ile karşılaşılır. Bir fal metni olan KUB 49.103'te ve metinde ele alınan bu fal, Hurşaniya ve Şahuruwa'nın yardımı ile ^LU^U*tuh(u)kanti-* tarafından gerçekleştirilir¹²⁰. Aynı belgenin 8. satırında Hurşaniya, metindeki görevlilerle Kaška bölgesine sefer düzenler. Bu belgede Hurşaniya ve Şahuruwa, *tuh(u)kánti-* olarak belgelenen prensin komutası altında bir komutandır¹²¹. Bu belgede yer alan *tuh(u)kánti-* ünvanı taşıyan prensin kim olduğu tartışmalıdır. Fakat IV. Tuthaliya'nın prens iken bu ünvanı taşıyıp Kuzey Anadolu'da seferler yönetmesi ve Şahuruwa ile çağdaş olmasından ötürü muhtemelen belirtilen *tuh(u)kánti-* Tuthaliya olmalıdır.

Hurşaniya ismi ile yukarıda sayılan bu iki belge dışında birkaç belgede daha karşılaşılır. Bunlardan biri bir mektup fragmanıdır. Tarihlendirmesi tartışmalı olan CTH 210 KUB 23.86'da Hurşaniya bir komutandır¹²². van den Hout, bu metni, belgede yer alan Karkamış prensi İni-

¹¹⁶ Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 166.

¹¹⁷ Otten, *Die Bronzetafel aus Bogazköy Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV.* Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 460.

¹¹⁸ Leonardo Massi, "The GAL GEŠTIN of the Seal SBo II 256: a New Deciphering and a Prosopographical Study", *Altorientalische Forschungen (AoF)* 37, (Berlin: Akademie Verlag, 2010), 341-352; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 130.

¹¹⁹ CTH 570. Metnin transliterasyonu için bkz. Johannes Tischler, *Hethitische Texte in Transkription KUB 49, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 52 (DBH)*, (Wiesbaden: Harrosowitz Verlag, 2019), 140-142.

¹²⁰ Tischler, *Hethitische Texte in Transkription KUB 49, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 52 (DBH 52)*, 140-142.

¹²¹ Beal, *The Organisation of the Hittite Military, THeth 20*, 355; Massi, "The GAL GEŠTIN of the Seal SBo II 256: a New Deciphering and a Prosopographical Study", 348.

¹²² Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter II, Texte der Hethiter 16*, 226.

Teşşup'un oğlu olan Tili-Şarruma adının belgelenmesi sebebiyle, metnin yüksek ihtimalle II. Hattuşili Dönemi'ne¹²³ tarihlendirildiğini ifade eder¹²⁴.

Hurşaniya'nın kral ailesi ile ilişkisi bilinmiyor fakat CTH 698.I.A'da bulunan KBo 14.142'de Halep kentinin Teşup'u ve Hepat'ının kültürünü içeren bir metinde Nuvanza isminden bahsedilir. Metinde geçen bu Nuvanza, Hurşaniya'nın oğludur ve metin II. Hattuşili ya da IV. Tuthaliya dönemine tarihlendirilir. Bu durum için Marizza bir hipotez ortaya koyar. KBo 14.142'de belgelenen Nuvanza'nın, II. Murşili Dönemi'nde GAL GEŞTIN'in soyundan olduğunu, dolayısıyla kral ailesinden olabileceğini ifade eder¹²⁵. Aynı dönemde aynı isimli birçok kişi bulunabileceğinden Marizza'nın bu düşüncesinin kabul edilmesi için daha fazla somut delile ihtiyaç vardır.

17. Arma-nani

Arma-nani¹²⁶ ismi, Nişantepe arşivinde bulunan iki yüzük mühür baskısında GAL GEŞTIN ünvanı iledir. Bu arşivde yapılan kazılarda BoHa 19.47'den altı adet mühür baskısı, BoHa 19.48'den üç adet mühür baskısı ele geçer. Bu buluntular BoHa 14.246 ve BoHa 22.319, BoHa 19.47'den gelmiş olan malzemenin aynıdır¹²⁷.

BoHa 19.47

LUNA-FRATER₂ REX.FILIUS SCRIBA-2
MAGNUS.(BONUS₂.)VITIS MAGNUS.HATTI.DOMINUS

BoHa 19.48

LUNA-FRATER₂ SCRIBA-2 MAGNUS.(BONUS₂.)VITIS
MAGNUS.HATTI.[DOMINUS]

¹²³ Massimo Forlanini, "An Attempt at Reconstructing the Branches of the Hittite Royal Family of the Early Kingdom Period", 15-135; Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, 526-535.

¹²⁴ van den Hout, *Die Bronzetafel aus Bogazköy Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV.*, 165.

¹²⁵ Marizza, *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen 15*, 167.

¹²⁶ İsmi etimolojik kökeni incelendiğinde, "Ay Tanrısı" anlamına gelen Luwice *Arma*-kelimesi ve yine Luwice "Erkek Kardeş" anlamına gelen *nani*- kelimesinin birleşimi ile oluşup Ay Tanrısının Erkek Kardeşi anlamına gelir. Oğuz Soysal, *Çiviyazılı Belgelerde ve Hitit Mühürlerindeki ziti- İsimleri Hakkında Bazı Görüşler*, (İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2019), 1.

¹²⁷ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 131, dpn. 160.

Nişantepe arşivinde Arma-nani'ye ait yirmi bir adet mühür bulunur. Bu yirmi bir adet mührün dışında, altı adet başka arşivlerden çıkmış mühürleri de bulunur¹²⁸. Bu mühürlerden altı tanesinde, Arma-nani, REX.FILIUS ünvanını taşır. Dokuz mühürde, SCRIBA ya da SCRIBA-2 ünvanını taşıdığı görülür. Geri kalan mühürlerde de kendisinin sadece bir ünvanı bulunmaktadır¹²⁹. Arma-nani'nin kâtip ünvanı taşımasına rağmen kâtiplik yaptığı kesin değildir. Yazılı belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, prens Arma-nani ileride GAL GEŠTIN ünvanı taşır¹³⁰.

Arma-nani, GAL GEŠTIN, ünvanının yanında Hitit Tarihi'nde nadir olarak görülen, MAGNUS.HATTI.DOMINUS "Hatti Ülkesi'nin Büyük Beyi" ünvanını taşır. Hawkins'e göre, Arma-nani'ye verilen bu ünvan, bir onur ünvanıdır ve benzer bir durum Alalah Tell-Açana'da bulunan bir rölyefte yer alır. Bu metinde MONS+tu MAGNUS (?) HATTI (?) REX.FILIUS, "Tuthaliya, Hatti'nin Büyük Prensi"¹³¹. Ayrıca bu durum, Arma-nani'nin hanedan içinde güçlü bir konumda olduğunun göstergesi olup, aklımıza bir başka soruyu daha getirir. Bu dönemde Hitit Devleti'nin siyasi gücünü kaybetmeye başladığı göz önüne alındığında¹³², Arma-nani'nin zayıflayan devlet otoritesinden faydalanarak bu ünvanı kullandığı da düşünülebilir.

Arma-nani, kuş falcılarının anlatıldığı bir metinde (KUB 18.12) belgelenir. Metnin bazı yerlerinde Arma-nani adı bazı yerlerinde ise, sadece prens olarak belgelenir. İlgili metinde belgelenen Arma-nani ve prensin aynı

¹²⁸ Nişantepe Mühürleri 29-51. Boğ. III no.11, Nişantepe 45'in duplikatıdır. Diğer mühürleri ise, BoHa 22 .248 ve BoHa 22.280 no: VIb 1.6 ve 1.7'dir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Clelia Mora, *La Glittica Anatolica del II Millennio A.C.: Classificazione Tipologica StMed 6.*, (Pavia: Gianni luculano, 1987), 147, no: 36; Gary Beckman, "Anatolian Stamp Seals from a California Collection," *Studi micenei ed egeo-ana (SMEA 40)* 1998, s.:83-86; Beyer Dominique, *Emar IV: Les sceaux. OBO Series Archaeologica 20*, (Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 2001), 107 (A 104).

¹²⁹ Herboldt, *Die Prinzen- und Beamtensiegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullien aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins*, BoHa 19, 118-122; no: 29-51.

¹³⁰ Herboldt, *Die Prinzen- und Beamtensiegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullien aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins*, BoHa 19, 98; Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 168; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 132.

¹³¹ Herboldt, *Die Prinzen- und Beamtensiegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullien aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins*, BoHa 19, 304.

¹³² Jacques Freu, "La bataille de Nihrija, RS 34.165, KBo 4.14 et la correspondance assyro-hittite", *Dresdner Beiträge zur Hethitologie (DBH) 25*, (ed. Johann Tischler), (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2007), 271-292; Nicoletta Tani, "More about 'Hešni Conspiracy'", *Altorientalische Forschungen (AoF) 28*, (Berlin: Akademie Verlag, 2001), 154-164.

kişi olduğu düşünülür¹³³. Metnin içeriği incelendiğinde, kuş falcısı Piha-Tarhunta ve Arma-nani metinde yer alır. Piha-Tarhunta'nın II. Hattuşili Dönemi'ne ait olan KUB 48.118 (CTH 584.7) ve KUB 48.123 (CTH 590)'te belgelenmesinden dolayı, Marizza tabletini II. Hattuşili Dönemi'ne tarihlendirir¹³⁴.

Arma-nani'ye ait bir bullada, prensin kâtip Piha-walwi'nin çağdaşı olduğu anlaşılır. Onun da devlet içerisindeki kariyeri II. Hattuşili Dönemi'nde başlar ve IV. Tuthaliya Dönemi'nde de aktif olarak devam eder¹³⁵. Bo 91/2411'de, prens Arma-nani'nin mühür baskısında (BoHa 19.41), bir başka mühürde şahıs adı VITA+RA/I (19.664) ve yine aynı kişi bir başka bullada (Bo 90/714) yer alır. Ayrıca, DOMINUS-*ziti*'nin de Arma-nani ile aynı zamanda GAL GEŠTIN ünvanı taşıdığı bilinir¹³⁶.

Arma-nani hakkında bilgi veren diğer belgeler ise Mezopotamya'dan gelir. Emar'dan çıkan bir mektupta (Msk. 74.734), Arma-nani (^{md}GE₆-ŠEŠ), Karkamış kralından emir alır¹³⁷. Bahsedilen bu tabletin yanında, Msk 73.266'da belgelenen kişi, ^{md}XXX-ŠEŠ olmasına rağmen, buradaki kişi, bir diğer Emar tabletini olan Msk. 74.734'te belgelenen yazımı ^{md}GE₆-ŠEŠ'tir. Dolayısıyla bu iki belgede belgelenen kişi Prens Arma-nani'dir¹³⁸. Msk 72.366 incelendiğinde Arma-nani'nin burada bir yasal işlem yürüttüğü anlaşılır. Emar IV A 104'ün üzerinde bulunan mühür baskısında, Arma-nani prens olarak belgelenir. Burada işlenen dava yerel bir davadır. Dolayısıyla Karkamış kralını ilgilendiren bir durumdur¹³⁹. Mora, BoHa 19.31'de bulunan bir silindir

¹³³ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 132.

¹³⁴ Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 168.

¹³⁵ Luigi, M. Mascheroni, "Apropos d'un groupe de colophons problematiques", *Hethitica* 5, (Paris, 1983), 95-109; Giulia Torri, "The Scribes of the House on the Slope" *VI Congresso Internazionale di Ittitologia. Roma, 5-9 settembre 2005. Parte I, (SMEA 49), Parte II, (SMEA 50)*, A. Archi and R. Francia (ed.) CNR, Istituto di studi sulle civiltà dell'Egeo e del Vicino Oriente, 2007-2008, (Rome: 2008), 771-782; Shai Gordin, *Hittite Scribal Circles: Scholarly Tradition and Writing Habits, StBoT 59*, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2015), 212; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 132.

¹³⁶ Herboldt, *Die Prinzen- und Beamtensiegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullen aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins*, BoHa 19, 230, 287.

¹³⁷ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 132, dpn. 165.

¹³⁸ Msk. 74.734 numaralı belge Karkamış kralından Hitit görevlisi Arma-nani'ye yazılır. Arma-nani burada ^{md}GE₆-ŠEŠ yazımıyla belgelenir. ^{md}GE₆-ŠEŠ ifadesinin farklı varyantları da bulunur. Bunlar ise, şöyledir: ^{md}GE₆-ŠEŠ, ^dGE₆-ŠEŠ, ^{md}GE₆-SUM, ^dGE₆-wiya gibi varyantlar Hitit belgelerinde yer alan *SİN* ile aynı anlamdadır. Dolayısıyla ^{md}GE₆-ŠEŠ, Arma-nani ile aynı anlamdadır. Mirjo Salvini-Marie-Claude Trémouille, "Les Textes Hittites de Meskéne/Emar", *Studi micenei ed egeo-anatolici, (SMEA) 45*, (Rome: 2003), 230-232.

¹³⁹ Clelia Mora, "Seals and Sealings of Karkamış, Part III: The Evidence from the Nişantepe-Archives, the Digraphic Seals and the Title EUNUCHUS₂," (ed. Itamar Singer), *Ipamati*

mührün başkentte üretilmesi sebebiyle, Karkamış görevlisinin de Hattuşa tarafından atandığını öne sürer¹⁴⁰.

Arma-nani hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, prens Arma-nani GAL GEŞTIN ünvanı ile Hitit Devleti'nde oldukça etkin bir kişi olduğu anlaşılır.

18. DOMINUS-ziti

DOMINUS-ziti, ismi GAL GEŞTIN ünvanıyla belgelenir. Bu isim, Nişantepe arşivinden (BoHa 19.607) çıkan bir mühür baskısında görülür. Nişantepe arşivinden çıkan bir diğer bullada da (Bo 90/714), yerini alır¹⁴¹. Bahsedilen bilgilere ilaveten, DOMINUS-ziti, mühürlerde REX.FILIUS olarak da belgelenir¹⁴². Aynı bulla (Bo 90/714), LÚ SAG, VITA+RA/I ve kâtip olan Arma-pihami'nin mührüne aittir. Bu kişi, BoHa 19.56'da LUNA-pi-ha-mi EUNUCHUS₂, BoHa 19.671'de VITA+RA/I SCRIBA olarak da belgelenir. Bahsedilen bullalar, kral IV. Tuthaliya'ya ait olan mühürlerin yakınında ve Kurunta'ya ait olan (BoHa 19.184) korelasyonda bulunur. Bu yüzden DOMINUS-ziti, IV. Tuthaliya-II. Şuppiluliuma dönemleri arasında GAL GEŞTIN ünvanını taşıdığı kabul edilir¹⁴³. Yukarıda bahsedildiği gibi bu dönemde dört farklı görevli GAL GEŞTIN bu ünvanı taşır. Fakat bu GAL GEŞTIN'lerin hepsinin aynı anda görev yapması mümkün değildir.

DOMINUS-ziti ismi, hiyeroglifli belgelerin dışında çiviyazılı belgelerde de yerini alır. Hawkins bu ismin çiviyazılı belgelerdeki¹⁴⁴ karşılığının, "EN.LÚ olduğunu öne sürer¹⁴⁵ ve Hagenbuchner tableti II. Hattuşili Dönemi'ne tarihlendirilmesi gerektiğini belirtir¹⁴⁶. Fakat bu belgede

kistamati pari tumatimis.: Luwian and Hittite Studies presented to J. David Hawkins on the occasion of his 70th birthday, Institute of Archaeology, (Tel-Aviv: 2010), 170-181; Bilgin, Officials and Administration in the Hittite World, 133.

¹⁴⁰ Mora, "Seals and Sealings of Karkamış, Part III: The Evidence from the Nişantepe-Archives, the Digraphic Seals and the Title EUNUCHUS₂", 173.

¹⁴¹ BoHa 19.607, Bo 90/714: DOMINUS-VIR.zi/a MAGNUS.(BONUS₂).VITIS. Konu hakkında bilgi almak için bkz. Herbordt, *Die Prinzen- und Beamten-siegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullen aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins, BoHa 19, 220, no: 607, 283, no: 607; Bilgin, Officials and Administration in the Hittite World, 133.*

¹⁴² Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World, 133.*

¹⁴³ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World, 133.*

¹⁴⁴ KUB 57.5.

¹⁴⁵ Herbordt, *Die Prinzen- und Beamten-siegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullen aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins, BoHa 19, 283.*

¹⁴⁶ Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter II, Texte der Hethiter 16, 233.*

DOMINUS-*ziti* (^mEN.LÚ) ünvanı ile belgelenmez ve onun Hitit Devleti içerisindeki kariyerine II. Hattuşili zamanında başladığı yorumu yapılabilir.

19.Şarap Büyüğü/ GAL GEŠTIN ünvanı Taşıyan Prenslere Hakkında Genel Bir Değerlendirme

GAL GEŠTIN ünvanı, yukarıda açıklandığı gibi, Kültepe metinlerinde GAL/*rabī karānim* ünvanı ile belgelenir ve söz konusu makam Hitit Devleti'nin kuruluşundan beri Hitit Devlet Teşkilatı içerisinde yerini alır. Bu iki ünvanın işlevini karşılaştırmak gerekirse, *rabī karānim* ünvanını taşıyan kişi “üzüm bağlarından” sorumlu bir görevlidir¹⁴⁷. Hitit Devlet Teşkilatı'nda ise, GAL GEŠTIN ünvanına sahip bir kişi yukarıda ele alındığı gibi çok daha fazla göreve ve yetkiye sahiptir. İki makam arasında yer alan bu farklılığın sebebi ise Kaneş'in bir kent devleti olması, Hitit Devleti'nin ise merkezi bir devlet olup, daha sonra İmparatorluk vasıflarını taşıyan bir yapıya sahip olmasıdır. Devletlerin büyüklükleri ve yapılarındaki bu farklılık makamlara da yansımıştır.

GAL GEŠTIN ünvanını taşıyan bir kişi askeri bir görevlidir. Hitit tarihi incelendiğinde, Ammuna-Telipinu dönemlerinde görev yaptığı varsayılan Hattuşili, I. Muwatalli döneminde bu ünvanı taşıyan I. Himuili, II. Murşili Dönemi'nde görev yapan Mala-*ziti*, II. Hattuşili-IV. Tuthaliya zamanında görevli Hurşaniya, bu durumu destekleyen örneklerdendir. Bir GAL GEŠTIN'in askeri görevi ordu içinde büyük bir birliği komuta etmektir.

Yazılı belgeler incelendiğinde, GAL GEŠTIN ünvanına sahip bir kişinin bayramlarda ve ritüellerde de görev aldığı anlaşılır. GAL GEŠTIN görevlisi, GAL *MEŠEDI* ve GAL. DUMU.MEŠ.É.GAL ile karşılaştırıldığında bayram ve ritüellerde bahsi geçen görevlilere karşın daha az belgelenir. Dolayısıyla, GAL GEŠTIN görevlisinin bu organizasyonlarda sorumluluğunun daha az olduğu düşünülebilir. Bazı dini içerikli belgelerde ise GAL GEŠTIN görevlisinin oldukça aktif konumda olduğu anlaşılır¹⁴⁸. Bu belgelerden biri tüm koruyucu tanrılar için yapılan bayramların bulunduğu CTH 682'dir.

¹⁴⁷ Cünbatti, *Kültepe/Kaniş*, 121.

¹⁴⁸ IBoT 2.9 iii 1-10.

CTH 682.1.F**KUB 11.21¹⁴⁹**

Ay.

§ 22**8** [LUGAL-uš] *x-az kat-ta ú-iz-zi***9** [GAL LÚ.MEŠ GEŠTIN] 1? ^{DUG} *har-ši-ia-al-li***10** [*pa-ra-a e-ep-zi??*] *pa-iz-zi GAL MEŠEDI e-eš-zi***11**[UGULA ^{LÚ.MEŠ} MUHALDIM?] GAL LÚ.MEŠ GEŠTIN-ia
EGIR LUGAL**12** [*i-ia-an-ta-ri*]

8-12: Kral, x-den aşağıya gelir. Şarap Büyüğü, 1? erzak kabını öne uzatır. (Ve o) gider. Saray Muhafızlarının Başı (orada) bulunur (hazırdır). Aşçıların başı (ve) Şarap Büyüğü kralın arkasından yürürler.

§ 23**13** [UGULA LÚ.MEŠ ^{GIŠ}BAN]SUR 1 NINDA.KUR₄.RA
LUGAL-i**14** [*pa-ra-a e-e*]p-zi LUGAL-uš *QA-TAM da-a-i***15** [UGULA LÚ.MEŠ ^{GIŠ}BAN]SUR *pár-ši-ia ta-an-kán***16** [^{(D)UG} *har-ši-ia-al-l*]i da-a-i GAL LÚ.MEŠ GEŠTIN-kán**17** [^{(D)UG} *har-ši-ia-al*]-li ki-nu-uz-zi**18** [GAL LÚ.MEŠ GEŠ]TIN GAL KÙ.BABBAR LUGAL-i
*pa-a-i***19** [LUGAL (GEŠT)]IN *ša-ra-a 3-ŠU hu-it-ti-ia-zi***20** [(EGIR-Š)U-ma] 3-ŠU *la-hu-wa-i*

13-20: Sofracıların başı, 1 adet kalın ekmeği, krala uzatır. Kral, onu eline alır. Sofracıların başı, onu böler. Onu [erzak kabının içine] koyar. Şarap Büyüğü, erzak kabını kırar. Şarap Büyüğü,

¹⁴⁹ KUB 11.21; KBo 22.189; KUB 55.12; KUB 54.71. Transliterasyon için Gregory McMahon, *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities, Assyriological Studies No: 25*, (Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 1991), 92.

bir gümüş kadehi krala verir. [Kral], (şara)bı 3 defa yukarı kaldırır. (Sonra) onu 3 defa döker.

Yukarıdaki pasajda yer aldığı gibi, Şarap Büyüğü'nün ritüelde aktif rol oynadığı anlaşılır. Bahsi geçen metinler IV. Tuthaliya Dönemi'ne aittir fakat Eski Hitit Dönemi'nden kopyalanarak oluşturulmuştur¹⁵⁰.

KI.LAM bayramında ismi metinde yer almayan GAL GEŠTIN görevlisinin diğer büyükler gibi bu bayramda da rol aldığı belgelenir. Fakat bu bayramda diğer büyüklere göre daha pasif bir görevdedir¹⁵¹.

Yazılı belgeler incelendiğinde, ünvan sahibinin yönetim ve yargı ile ilgili görevlerinin de olduğu anlaşılır. Bu konuyu yukarıda ele alındığı gibi Arma-nani'nin Emardan çıkan belgesi desteklemektedir. Ayrıca diğer GAL "Büyük", ünvanı taşıyan görevlilerin sorumlulukları incelendiğinde, GAL GEŠTIN'in bu makamların birçoğundan farklı olarak yönetim ilgili görevleri vardır. Bu konuda Boğazköy kazılarında ele geçen KBo 18.51 (CTH 188) oldukça kırık olmasına rağmen, GAL GEŠTIN'in yönetimle ilgili bir görevi olduğunun ip uçlarını verir. KBo 18.51'de yer alan bilgiler doğrultusunda adı bilinmeyen bir GAL GEŠTIN'in adı metinde yer almayan bir krala rapor verdiği ya da bir şikâyeti ilettiği anlaşılır¹⁵². Marizza, metinde adı geçen Wašuwatarla ile Halpa-ziti'nin çağdaşı olduğunu ve aynı şahsın hem KBo 18.69'da belgelenen Hulla ile geçtiğini, aynı zamanda KBo 5.7'de GAL KUŠ₇ ünvanı belgelendiğinden dolayı, KBo 18.51'de belgelenen GAL GEŠTIN'in Halpa-ziti olduğunu düşünür¹⁵³. Marizza'nın önerdiği görüşe göre belgede yer alan GAL GEŠTIN Halpa-ziti, kral ise, I. Arnuwanda'dır.

Bahsedilen belgelerin dışında Halpa-ziti, Halwa-ziti yazımı ile bir hukuki konuyu içeren metin olan KUB 34.45'de¹⁵⁴ GAL GEŠTIN olarak belgelenir¹⁵⁵. Bu durumda bu ünvanı taşıyan kişilerin hukuki konulardan da sorumlu olduğu söylenebilir.

Makamın Hitit Devlet Teşkilatı'ndaki rolünü devletin gelişen yapısıyla değerlendirmek gerekirse, Hitit Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar olan süreçte şöyle tanımlanabilir: Eski Hitit Devleti zamanında henüz

¹⁵⁰ McMahon, *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities*, *Assyriological Studies No: 25*, 140.

¹⁵¹ Itamar Singer, *The Hittite KI.LAM Festival*, *Studien zu den Boğazköy-Texten (StBoT 28)*, (Wiesbaden: Otto Harrosowitz Verlag, 1984) 95.

¹⁵² Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter II, Texte der Hethiter 16*, 129, no: 63.

¹⁵³ Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 161.

¹⁵⁴ CTH 295.5.

¹⁵⁵ Marizza, *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen 15*, 74.

Devlet teşkilatlanmasının düzenlenmesi için çalışıldığı dönem olan Labarna-Telipinu arası dönemde oldukça üst düzey bir görevlidir fakat II. Hantili zamanında GAL GEŠTIN olan Muššu toprak bağış belgelerinde şahit listesinde dördüncü sırada yerini alır. II. Huzziya'nın zamanında bu ünvanı taşıyan Pazzu, şahit listesinde beşinci sırada yerini alarak, GAL ünvanı taşıyan görevliler arasında daha geri plandadır. I. Muwatalli zamanında bu ünvanı taşıyan I. Himuili ise, şahit listesinde üçüncü sırada yer alır. Dolayısıyla bu ünvan sahibinin Eski Hitit zamanında bir dönem yukarıda belgelense de belirli bir süre sonra bazı makamlara göre önemini kaybettiği söylenebilir. Dolayısıyla GAL GEŠTIN genel anlamda Eski Hitit Devleti zamanında GAL DUMU.MEŠ.É.GAL, GAL MEŠEDI'den sonra gelir.

İmparatorluk Dönemi incelendiğinde ise, GAL GEŠTIN'lerin görevlerinde değişiklikler meydana gelir. Bu ünvan sahibinin, Eski Hitit Dönemi'ne ilaveten dini görevlerde de yer aldığı anlaşılır ve daha önce olduğu gibi komutanlık görevlerine de devam eder. Genellikle kralın yan soyundan olan kişiler bu ünvanı taşır. Örneğin Ulmi-Teššup Antlaşması ve Bronz Tablet'te GAL GEŠTIN Hattuša^dLAMMA ilk antlaşmada on dördüncü sırada iken, Bronz Tablet'te on sekizinci sıradadır. Dolayısıyla İmparatorluk Dönemi'nde protokolde kral, kraliçe, veliaht prens, kralın alt soyundan olan prensler, GAL MEŠEDI'den sonra gelir. GAL GEŠTIN makamının Hitit Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar olan süreçte devlet hiyerarşisindeki konumunun yükselmesi-düşmesi GAL ünvanına sahip görevlilerin hiyerarşisinin krala olan yakınlığa göre değişmesindedir¹⁵⁶.

İmparatorluk Dönemi'nin ilerleyen safhasında yani II. Hattušili ve sonrasında bu ünvanı aynı anda başka kişilerin de taşıdığı görülür. Bu durum GAL DUMU.MEŠ.É.GAL gibi başka makamlarda da görülür. Bu durumun temel sebebi, büyüyen Hitit idari sisteminde belirli bazı makamlara iki görevli atanarak, yetkilerin ve sorumlulukların bu görevliler arasında paylaştırılmasıdır. Ayrıca bazı görevlilerin elinde fazla yetki-güç olmasını engelleyerek, merkezi otoritenin zayıflamasının önüne geçilmek istenmiştir. Bahsedilen bu GAL GEŠTIN görevlilerinden ilki Hattuša^dLAMMA'dır. Kendisi II. Hattušili Dönemi'nde yapılan Ulmi-Tešup Antlaşması'nda ve IV. Tuthaliya Dönemi'ne tarihlendirilen Bronz Tablet'te de bu ünvan ile belgelenir. Ayrıca Bronz Tablet'te Hurşaniya adlı bir görevli de GAL GEŠTIN ünvanını taşır. Kral IV. Tuthaliya tahta geçtiği ilk senelerde kardeşi Hešni'nin komplosuna maruz kalır. Bu dönemden itibaren devletin yapısında

¹⁵⁶ Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 840-885.

bazı değişiklikler meydana gelir¹⁵⁷. Dolayısıyla yukarıda da değinildiği gibi bu dönemde GAL GEŠTIN makamında olduğu gibi, GAL KUŠ₇, GAL UKU.UŠ, GAL NA.GAD gibi makamlara da iki görevli atanır.

GAL GEŠTIN görevlisinin Devlet teşkilatındaki konumu hakkında genel bir toparlama yapmak gerekirse, çoğunlukla askeri olmakla beraber, idari, adli ve dini görevleri de bulunan, protokolde kral, kraliçe, veliaht prens, kralın alt soyundan olan prensler, GAL MEŠEDI'den sonra gelen bir görevlidir. GAL GEŠTIN devletin kuruluşundan itibaren önemli bir makamdır. Fakat devletin gelişen sistemi ile makamda bazı değişiklikler yapılmıştır ve zamanla önemini kaybetmiştir. Dolayısıyla bu ünvan sahibinin GAL ünvanına sahip görevliler arasında orta düzeyde bir konumu vardır ve genellikle yan soydan gelen prenslerin bu ünvanı taşıdığı tespit edilir.

Tablo 9: Hitit Devlet Teşkilatı'nda GAL GEŠTIN olarak belgelenen görevliler¹⁵⁸.

GAL GEŠTIN	KRAL	ÜNVAN/AKRABIALIK İLİŞKİSİ
Karahnuili'nin oğlu (?)	I. Hattušili (?) I. Muršili (?)	GAL GEŠTIN (?)
[x]-kiša	I. Hattušili (?) I. Muršili (?)	GAL GEŠTIN
Nakkilit	I. Muršili (?)	GAL GEŠTIN (?)
Pulli	Ammuna- I. Huzziya- Telipinu	GAL GEŠTIN
Hattušili	Ammuna – I. Huzziya- Telipinu (?)	GAL GEŠTIN
Zidanni	Telipinu (?)	GAL GEŠTIN
Muššu	II. Hantili	GAL GEŠTIN
Pazzu	II. Huzziya	GAL GEŠTIN
I. Himuili	I. Muwatalli	GAL GEŠTIN- GAL DUMU.MEŠ.É.GAL II. Huzziya-Šummiri'nin oğlu?- II. Zidanta-İyaya'nın oğlu? Haneden üyesi
Ulganu (?)	I. Muwatalli	GAL GEŠTIN (?)
Halpa-ziti	I. Arnuwanda	GAL GEŠTIN -MAGNUS.VITIS-SCRIBA-la
II. Himuili	I. Šuppiluliuma	GAL GEŠTIN

¹⁵⁷ Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 423-437.

¹⁵⁸ Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, *THeth* 20, 342-357; Marizza, "The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom", 153-180; Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World*, 134; Pelvanoğlu, "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu'nda Prensler", 288-289.

Nuvanıza	II. Muršili	GAL GEŠTIN - DUMU.LUGAL
Mala-ziti	II. Muršili (?)- II. Muwatalli (?)	MAGNUS.(BONUS ₂)VITIS- REX.FILIUS
pi ² -mi-Šarruma	III. Muršili (?)	MAGNUS.(BONUS ₂)VITIS- REX.FILIUS
Hattuša- ^d LAMMA	II. Hattušili- IV. Tuthaliya	GAL GEŠTIN -MAGNUS.VITIS
Huršanaiya	II. Hattušili(?)- IV. Tuthaliya	GAL GEŠTIN Nuvanıza'nın soyu ²
Arma-nani	IV. Tuthaliya- II. Šuppiluliuma	MAGNUS.(BONUS ₂)VITIS- REX.FILIUS-SCRIBA.2- MAGNUS.HATTI.DOMINUS
DOMINUS-ziti (^m EN.LÚ)	IV.Tuthaliya-II. Šuppiluliuma	MAGNUS.(BONUS ₂)VITIS- REX.FILIUS

KAYNAKÇA

- Alp, Sedat. *Maşat Höyük'te Bulunan Çiviyazılı Hitit Tabletleri/ Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat Höyük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Beal, Richard. *The Organisation of the Hittite Military, THeth 20*. Heidelberg: Carl Winter, 1992.
- Beal, Richard. "The Predecessors of Hattusili I", ed. Beckman, R. Beal, G. Mc Mahon, G. *Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. On the Occasion of His 65th Birthday*. 13-37. Michagon. 2003.
- Beckman, Gary. "The Siege of Uršu Text (CTH 7) and the Old Hittite Historiography", *Journal of Cuneiform Studies (JCS)* 47, (1995): 23-34.
- Beckman, Gary. "Anatolian Stamp Seals from a California Collection," *Studi micenei ed egeo-ana (SMEA 40)*, (1998): 83-86.
- Beckman, Gary.-Bryce, Trevor-Cline, Eric *The Ahhiyawa Texts, Society of Biblical Literature*. Atlanta, 2011.
- Beyer, Dominique. *Emar IV: Les sceaux. OBO Series Archaeologica 20*. Gottingen: Vandenhoeck and Ruprecht, 2001.
- Bilgin, Tayfun. *Officials and Administration in the Hittite World*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2018.
- Bilgin, Tayfun, "The LÚ.MEŠ SAG and their Rise to Prominence", ed. Ronald Kim-Jana Mýnárová, Peter Pávuk, *Hrozny and Hittite the First Hundred Years*. 435-454. Leiden-Boston, 2019.
- Boehmer, Rainer M.- Güterbock, H. Gustav. *Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy. Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978, (BoHa 14)*. Berlin: Gebr. Mann, 1987.

- Bozgun, Şafak. "Çiviyazılı Belgelerde Hitit Sınır Kenti Tiliura (I)", *Archivum Anatolicum* 11/1, (2017): 29-74.
- Bryce, Trevor. *The Routledge Handbook of Peoples and Places of Ancient Western Asia The Near East from the Early Bronze to fall of the Persian Empire*. New York: 2009.
- Carruba, Onofrio. "Zur Datierung der ältesten Schenkungsurkunden und der anonymen Tabarna-Siegel", *Festschrift für Peter Neve. Zum 65. Geburtstag am 3. April 1994 von Freunden und Kollegen*. 71-85. Tübingen. 1993.
- Carruba, Onofrio. "Per un'ricostruzione delle liste reali etee", ed. D. Groddek-M. Zorman, *Tabularia Hethaeorum; Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag Dresdner Beiträge zur Hethitologie 25 (DBH 25)*. 131-142. Wiesbaden, 2007.
- Dardano, Paolo. *L' Aneddoto e il Racconto in Eta' Antico-Hittita: La Considetta, "Cronaca di Palazzzo"*. Roma: 1997.
- de Martino, Stefano. *Annali e Res Gestae antico ittiti, Studia Mediterranea 12*. Pavia: 2003.
- de Martino, Stefano. "Some Questions on the Political History and Chronology of the Early Hittite Empire", *Altorientalische Forschungen (AoF)* 37, (2010):186-197.
- Del Monte, Giuseppe. *Le Gesta di Suppiluliuma, L'opera storiografica di Mursili II re di Hattusa*. Pisa: 2009.
- Dinçol, Belkıs. "Der Titel GAL GEŠTIN auf den hethitischen Hieroglyphensiegeln", *Altorientalische Forschungen (AoF)* 25, (1998): 163-67.
- Dinçol, Ali-Dinçol, Belkıs. *Die Prinzen- und Beamstensiegel aus der Oberstadt von Bogazköy-Hattuša vom 16. Jahrhundert bis zum Ende der Grossreichzeit, BoHa 22*. von Zabern, Mainz am Rhein: 2008.
- Erol, Hakan. "Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri" *Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: 2007.
- Forlanini, Massimo. "An Attempt at Reconstructing the Branches of the Hittite Royal Family of the Early Kingdom Period", ed. G. Wilhelm, *Studien zu den Boğazköy-Texten 51, Pax Hethitica Studies on the Hittites and Their Neighbours in Honour of Itamar Singer*.115-135. Wiesbaden, 2010.
- Freu, Jacques. "De l'ancien royaume au nouvel empire: les temps obscurs de la monarchie hittite", (ed. O.Carruba-M. Giorgieri-C. Mora), *Atti del II congresso internazionale di hittitologia (ICH 2) StMed* 9. 133-148. Pavia, 1995.
- Freu, Jacques. "La bataille de Nihrija, RS 34.165, KBo 4.14 et la correspondance assyro-hittite", (ed. Johann Tischler), *Dresdner Beiträge zur Hethitologie (DBH)* 25. 271-292. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2007.

- Gander, Max. *Die geographischen Beziehungen der Lukka-Länder, Texte der Hethiter 27*. Heilderberg: Universitaetverlag Winter, 2010.
- Gander, Max. *Geschichte und Geographie Westkleinasiens in der Hethiterzeit, Texte der Hethiter 33*. Heilderberg: Universitaetsverlag Winter, 2022.
- Gilan, Amir. *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur, Texte der Hethiter 29*. Heilderberg: Universitaetsverlag Winter, 2015.
- Goetze, Albrecht. *Die Annalen des Muršiliš (MVAeG 38)*. Leipzig: Hinrichs'sche Buchhandlung, 1933.
- Gordin, Shai. *Hittite Scribal Circles: Scholarly Tradition and Writing Habits, StBoT 59*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2015.
- Günbattu, Cahit. *Kültepe/Kaniş*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.
- Güterbock, Güterbock. "The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Muršili II", *Journal of Cuneiform Studies (JCS)* 10, (1956): 41-130.
- Haas, Volkert. *Die Serien itkahi und itkalzi des AZU Preisters, Rituale für Tašmišarri und Taduhepa sowie weitere Texte mit Bezug auf Tašmišarri, Corpus der hurritischen Sprachdenkmäler (ChS) I/1*. Roma: 1984.
- Haas, Volkert. *Die hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive*. Berlin: De Gruyter, 2006.
- Hagenbuchner, Albertine. *Die Korrespondenz der Hethiter II, Texte der Hethiter 16*. Heidelberg: Carl Winter: 1989.
- Hawkins, David. "Eunuchs among the Hittites," ed. S. Parpola and R. M. Whiting, *Sex and Gender in the Ancient Near East, Proceedings of the 47th Rencontre Assyriologique Internationale, Helsinki, July 2 6 2001*. 217-233. Helsinki: 2002.
- Heinhold-Krahmer, Suzanne. *Arzawa, Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den hethitischen Quellen*. Heidelberg: 1977.
- Herbordt, Susanne. *Die Prinzen- und Beamtsiegel der Hethitischen Grossreichzeit auf Tonbullen aus Nişantepe-Archiv in Hattusa, mit Kommentaren zu den Siegel-inschriften und Hieroglyphen von D. Hawkins, BoHa 19*. Mainz am Rhein: von Zabern, 2005.
- Hoffner, Hary. *Letters from the Hittite Kingdom, Society of Biblical Literature*. Atlanta: 2009.
- Klengel, Horst. *Geschichte Des Hethitischen Reiches*. Leiden-Boston-Köln, 1999.
- Klinger, Jörg. "Das Corpus der Mašat Briefe und seine Beziehungen zu den Texten aus Hattuša", *Zeitschrift für Assyrologie und verwandte Gebiete (ZA)* 85, (1995): 74-108.
- Kloekhorst, Alwin. "The Authorship of the Old Hittite Palace Chronicle (CTH 8): A Case for Anitta", *Journal of Cuneiform Studies (JCS)* 72, (2020): 143-154.
- Laroche, Emmanuel. *Les Hiéroglyphes Hittites*. Paris: Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1960.

- Laroche, Emaanel. *Les Noms des Hittites, Supplement*. Paris: Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1981.
- Marizza, Marco. “The Office of GAL GEŠTIN in the Hittite Kingdom”, *KASKAL* 4, (2007a): 153-180.
- Marizza, Marco. *Dignitari ittiti del tempo di Tuthaliya I/II, Arnuwanda I, Tuthaliya III, Eothen 15*. Firenze: 2007b.
- Marizza, Marco. *Lettere ittite di re e dignitari*. Brescia: 2009.
- Mascheroni, Luigi M. “Apropos d'un groupe de colophons problematiques”, *Hethitica* 5. (1983): 95-109.
- Massi, Leonardo. “The GAL GEŠTIN of the Seal SBo II 256: a New Deciphering and a Prosopographical Study”, *Altorientalische Forschungen (AoF)* 37. (2010): 341-352.
- McMahon, Gregory. *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities, Assyriological Studies No: 25*. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 1991.
- Miller, Jared. *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts, Society of Biblical Literature*. Atlanta: 2013.
- Mora, Cleila. *La Glittica Anatolica del II Millennio A.C.: Classificazione Tipologica StMed 6*. Pavia: Gianni luculano, 1987.
- Mora, Cleila. “Seals and Sealings of Karkamiš, Part III: The Evidence from the Nişantepe- Archives, the Digraphic Seals and the Title EUNUCHUS₂”, (ed. Itamar Singer), *Ipamati kistamati pari tumatimis.: Luwian and Hittite Studies presented to J. David Hawkins on the occasion of his 70th birthday, Institute of Archaeology*, 170-181. Tel-Aviv: 2010.
- Mora, Cleila. “The LÚ^{MEŠ} SAG at the Hittite Court”, ed. M.G.Biga, J.M. Cordoba, C. del Cerro, E. Torres, *Homenaje a Mario Liverani, fundader de una ciencia nueva (II)/ Omaggio a Mario Liverani, fondatone di una nuova Scienza (II)*, *ISIMU* 13. 15-24. Madrid: 2011.
- Otlu, Öznur. “MÖ. 2. Binde Eskiypar’ın Orta-Kuzey Anadolu Arkeolojisi’ndeki Yeri”, *Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Ankara: 2023.
- Otten, Heinrich. *Die Bronzetafel aus Bogazköy Ein Staatsvertrag Tuthaliyas IV*. Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 1988.
- Payne, Annick. *Hieroglyphic Luwian*. Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2014.
- Peker, Hasan. “Philological Remarks on the Sealings from Empire Period of Karkamish”, *Administrative Practices and Political Control in Anatolian and Syro-Anatolian Polities in the 2nd and 1st Millenium BCE, Studia Asiana* 13, (2023): 127-159.
- Pelvanoğlu, Tolga. “Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devlet Organizasyonu’nda Prensler”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul: 2024.

- Reyhan, Esmâ. *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim*. Ankara: Bilgin Kültür ve Sanat, 2017.
- Rüster, Christel. "Eine Urkunde Hantilis II", *Istanbuler Mitteilungen* 43, (1993): 63-70.
- Rüster, Christel- Wilhelm, Gernot. *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige, StBoT Beiheft 4*. Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2012.
- Salvini, Mirjo- Trémouille, M.-Claude. "Les Textes Hittites de Meskéne/Emar", *Studi micenei ed egeo-anatolici, (SMEA)* 45, 225-271. Rome: 2003.
- Singer, Itamar. *The Hittite KILAM Festival, Studien zu den Boğazköy-Texten (StBoT 28)*. Wiesbaden: Otto Harrossowitz Verlag, 1984.
- Soysal, Oğuz. "Mursili I – Eine historische Studie". *Dissertation Universität zu Würzburg, Würzburg*: 1989.
- Soysal, Oğuz. *Çiviyazılı Belgelerde ve Hitit Mühürlerindeki ziti- İsimleri Hakkında Bazı Görüşler*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2019.
- Starke, Frank. "Zur Regierung den Hethitischen Staates", *ZABR* 2, (1996): 140-182.
- Süel, Aygül. "Ortaköy'ün Hitit Çağındaki Adı", *Bulleten* 59, (1995): 271-83.
- Süel, Aygül. "Another Capital City of the Hittite State: Şapinuwa" *Studi Asiana* 5, (2009): 193-205.
- Tani, Nicoletta. "More about 'Hešni Conspiracy'", *Altorientalische Forschungen (AoF)* 28, (2001): 154-164.
- Tischler, Johannes. *Hethitische Texte in Transkription KUB 49, Dresdner Beiträge zur Hethitologie 52 (DBH 52)*. Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 2019.
- Torri, Giulia. "The Scribes of the House on the Slope" *VI Congresso Internazionale di Ittitologia. Roma, 5-9 settembre 2005. Parte I, (SMEA 49), Parte II, (SMEA 50)*, A. Archi and R. Francia (ed.) CNR, Istituto di studi sulle civiltà dell'Egeo e del Vicino Oriente, 2007-2008. 771-782, Rome, 2008.
- Ünal, Ahmet. *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum). Central Turkey*. İstanbul: 1998.
- van den Hout, Theo. *Die Bronzetafel aus Bogazköy Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV*. Wiesbaden: Harrossowitz Verlag, 1988.
- Wilhelm, Gernot. "Zur datierung der älteren hethitischen Landschenkungsurkunden", *Altorientalische Forschungen (AoF)* 32, (2005): 272-279.
- Yiğit, Turgut. "I.Hattuşili ve Dönemi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)* Ankara: 1994.

KISALTMALAR

- AHw: Von Soden, W., *Akkadisches Handwörterbuch (Band I)*, Wiesbaden: 1960.
Von Soden, W., *Akkadisches Handwörterbuch (Band II)*, Wiesbaden: 1972.
Von Soden, W., *Akkadisches Handwörterbuch (Band III)*, Wiesbaden: 1981.
- CAD K: Civil, Miguel-Gelb, Ignace, J.-Oppenheim, A., Leo-Reiner, Erica, *The Assyrian Dictionary of Oriental Institute of the University of Chicago*, Published by the Oriental Institute, Chicago, Illions, U.S.A. and J.J. Augustin Verlagsbuchhandlung, Glückstadt, Germany: 1971.
- CDA: Black, J.-Andrew, G.-Nicholas, P., *A Concise Dictionary of Akkadian*, Wiesbaden: 2000.
- HHCTO: Ünal, A., *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum)*, Central Turkey, İstanbul, 1998.
- HZL: Rüstel, Christel-Erich Neu, E. *Hethitisches Zeichenlexikon*, Wiesbaden, 1989.
- JCS: *Journal of Cuneiform Studies*, Chicago.
- RGTC VI: Del Monte, G., F., Johann Tischler: *Die Orts- Gewässernamen der Hethitischen Texte, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes= RGTC 6)*, Wiesbaden: 1978.
- RGTC VI/2: Del Monte, G., F.: *Die Orts- Gewässernamen der Hethitischen Texte, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes= RGTC 6/2)*, Wiesbaden: 1992.